

Adaptace dětí v první třídě základní školy

Ivana Rousová

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivana Rousová**
Osobní číslo: **H128049**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Adaptace dětí v první třídě základní školy**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č.7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zajména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- zralost a připravenost dítěte na povinnou školní docházku;
- zvládnutí nároků kladené na dítě při nástupu do vzdělávacího zařízení;
- nejčastější problémy v novém zátěžovém prostředí.

Součástí bakalářské práce bude sociologický výzkum zaměřený na dané téma.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- Chrástka, M. **Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu.** Praha: Grada Publishing, 2007.
- Jůva, V. **Úvod do pedagogiky.** Brno: Paido, 1995.
- Kropáčková, J. **Budeme mít prvňáčka: pro rodiče dětí od 5 let.** Praha: Portál, 2008.
- Kutálková, D. **První třídou bez problémů: jak si usnadnit výuku, čtení, psaní a počítání.** Praha: Makropulus, 2000.
- Matějček, Z. **Praxe dětského psychologického poradenství.** Praha: Portál, 2011.
- Vágnerová, M. **Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy.** Praha: Karolinium, 2001.
- Vágnerová, M. **Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání.** Praha: Karolinium, 2005.
- Verecká, N. **Jak pomáhat dětem při vstupu do školy. Je vaše dítě zralé pro školu? A vy?** Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Jůzlová

Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce:

15. prosince 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2015

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Arnežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

15. 4. 2015

IVANA ROUSOVÁ
Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Bakalářská práce se věnuje problematice začlenění dítěte do vzdělávacího procesu a širšího kolektivu v první třídě základní školy. Zaměřuje se na charakteristiky a nejčastější problémy týkající se školní adaptace. Rodičům budoucích prvňáčků může být vodítkem při jejich rozhodování o nástupu dětí do první třídy nebo možnosti využití odkladu povinné školní docházky.

Klíčová slova: dítě, rodina, základní škola, adaptace, školní zralost, školní připravenost, vzdělávání, didaktika, edukace, školní prostředí

ABSTRACT

The bachelor thesis debates the issues of integrating a child into the education system and the peer group in the first grade of the primary school. It focuses on characteristics and mostly problems related to adaptation to school. It could be a helpful guide for parents and help them decide when to let their child start primary school or when to apply for a delayed start.

Keywords: child, family, primary school, adaptation, school maturity, school readiness, education, didactics, education, school environment

Děkuji paní PhDr. Haně Jůzlové za odborné vedení a ochotu při zpracování mé bakalářské práce. Ráda bych také poděkovala členům své rodiny za trpělivost a podporu, kterou mi poskytovali po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ivana Rousová

OBSAH

ÚVOD	7
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO A MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	10
1.1 OSOBNOST DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	10
1.2 OSOBNOST DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU.....	12
2 VLIV ŠKOLNÍ ZRALOSTI A PŘIPRAVENOSTI NA PROCES ADAPTACE	15
2.1 POJEM ADAPTACE.....	15
2.2 ŠKOLNÍ ZRALOST A ŠKOLNÍ PŘIPRAVENOST	16
2.3 ODKLAD POVINNÉ ŠKOLNÍ DOCHÁZKY	18
2.4 PROBLÉMY V PROCESU ADAPTACE A VE ŠKOLNÍ PRÁCI.....	21
3 VÝZNAM RODINY A ŠKOLY V PROCESU ADAPTACE	25
3.1 RODINA	25
3.2 ŠKOLA	28
3.3 SPOLUPRÁCE MEZI RODIČI A ŠKOLOU	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 VÝZUMNÉ ŠETŘENÍ	36
4.1 CÍL VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ	36
4.2 METODA VÝZKUMU.....	36
4.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU	37
4.4 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	38
4.5 HODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH HYPOTÉZ.....	58
5 DISKUZE	61
ZÁVĚR	63
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	65
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	67
SEZNAM GRAFŮ	68
SEZNAM TABULEK	69
SEZNAM PŘÍLOH	70

ÚVOD

Nástup dítěte do povinného školního vzdělávání považujeme za logický a přirozený vývoj v procesu socializace jedince. Základní škola doplňuje výchovné působení rodiny a především rozšiřuje obzory znalostí mladého jedince. V první třídě mezi hlavní získané dovednosti patří čtení, psaní a počítání. Většina rodičů očekává úspěšné zvládnutí těchto vědomostí, ale než bude dosaženo požadovaného cíle je nutné citlivě a obezřetně sledovat úroveň školní zralosti a školní připravenosti dítěte. Rodiče mnohdy stojí nad nelehkým rozhodnutím, zda dítě do školy nastoupí nebo bude lepší odložit povinnou školní docházku. Cílem bakalářské práce je objasnit rodičům problematiku školní zralosti, přiblížit nejčastější potíže plynoucí z nároků školního vzdělávání a poukázat na hlubší význam školního života dítěte.

Primárním požadavkem je osvojení si učiva první třídy, tedy splnění povinnosti školního vzdělávání. Málo zmiňovaným faktorem je rozvoj dítěte v oblasti sociální a společenské. Rozvoj schopností komunikace, interakce, prosociálního chování a asertivního jednání je cílená příprava jedince na zařazení v pracovním životě a úspěšnou adaptaci ve společnosti. Propojení tématu adaptace dítěte ve škole se Sociální pedagogikou vidíme již v samotné přípravě na školní docházku, tedy v období předškolním, kdy rodina dítěti předává životní normy, postoje a formuje jeho osobnost. Škola pokračuje v socializaci dítěte, předává vědomosti a ovlivňuje budoucí profesní dráhu jedince. Úspěšné zařazení ve společnosti a spokojený život jedince patřím k hlavním cílům Sociální pedagogiky. Tento interdisciplinární obor nabízí podporu, kam se obrátit v případě nezralosti dítěte, v případě poruch učení, chování nebo nesprávného rodinného působení. Ukazuje cesty, jak dítě rozvíjet, účinně motivovat a vést ke spokojené seberealizaci v pozdějším životě. Směřuje k prevenci asociálního chování jako je v tomto případě záškoláctví, šikana apod.

Povinnost nastoupit školní docházku nabízí otázku: „Proč řešit samozřejmé?“ Fenomén škola se nevyhne nikoho z nás, týká se tedy celé společnosti. Právě proto, je dobré vědět, co od školy mohou rodiče očekávat, jak se na ni připravit a jak úspěšně podpořit malého školáka při adaptaci na školní prostředí. Téma adaptace dětí na školní prostředí jsem si vybrala především z osobních zájmů. V době blížícího se nástupu mých dětí do školy, jsem se potýkala s řadou názorů, předsudků a doporučení, zda u dětí řešit odklad povinné školní docházky nebo nastoupit v řádném termínu. U syna jsem využila návštěvy pedagogicko-

psychologické poradny. Celková diagnostika školní zralosti nebyla nutná, ale bylo nám doporučeno, jak se synem pracovat, aby bylo zařazení v první třídě bezproblémové. Závěrečná práce mě umožňuje shrnout získané zkušenosti a rekapitulovat úspěšné zvládnutí první třídy u mých dětí. Sociální pedagogika mi umožnila citlivý pohled do dětské psychiky, otevřela mnohé obzory v oblasti výchovy a vzdělávání.

Závěrečná práce si klade za cíl, ukázat připravenost dětí, zvládat nároky školního vzdělávání v první třídě. Zaměřuje se na proces školní adaptace v novém zátěžovém prostředí a upozorňuje na nejčastější problémy v adaptačním procesu. Práce rozpracovává souvislosti ovlivňující školní úspěšnost s důrazem na působení rodiny a význam vlivu školního kolektivu.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V první kapitole se dotýkám tématu osobnosti dítěte předškolního a mladšího školního věku. Upozorňuji na hlavní rozdíly, nutné dovednosti daného věku a kontinuum ve vývoji. Kapitola druhá rozpracovává širokou oblast školní zralosti a školní připravenosti. Upozorňuje na klíčové situace směřující k odkladu školní docházky. Rozpracovává pojem adaptace, socializace a jejich význam ve školním prostředí. Zaměřuje se na potíže v adaptaci a následných poruch učení. Třetí kapitola popisuje význam rodiny ve školním vzdělávání, vysvětluje pojem didaktika, popisuje klíčové dovednosti získané v první třídě, řeší možnosti spolupráce mezi rodinou a školou. Čtvrtá kapitola je součástí praktické části, popisuje cíle výzkumu, výzkumný vzorek a metodu výzkumu. Zvolila jsem kvantitativní metodu, nástrojem výzkumu byl dotazník určený rodičům prvňáčků. Získané výsledky rozpracovávám po jednotlivých otázkách. Následuje interpretace výsledků a závěrem vyjadřuji doporučení.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO A MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Lidská osobnost se utváří již v raném dětství v procesu zvaném socializace. Socio-kulturní prostředí má velký význam zvláště v prvních třech až pěti letech života dítěte, kdy se naplno formuje struktura osobnosti. Na jedince působí podmínky vnější, tedy přírodní a společenské prostředí a podmínky vnitřní, do kterých patří biologické dispozice, individuální zkušenost a vlastnosti osobnosti. Rozhodující vliv na vývoj osobnosti mají podmínky vnější a to především učení a výchova (Vízdal, 2009). Pro zdravý vývoj je nesmírně důležité, aby bylo prostředí, ve kterém dítě vyrůstá dostatečně podmětne. Díky učení, nápodobě a výchově se rozvíjí všechny složky osobnosti. Podpora sociálních kompetencí umožňuje jedinci úspěšné zařazení do společnosti a bezproblémovou adaptaci na okolní prostředí. „*Osobnost je výsledkem interakce zděděného, vrozeného a naučeného*“ (Vízdal, 2009, s. 149).

1.1 Osobnost dítěte předškolního věku

Období předškolního věku řadíme do rozmezí 3-6 let, obvykle je zahájeno nástupem do mateřské školy a ukončeno nástupem do školy základní. Jedná se o rozsáhlé časové období, které je charakteristické řadou změn především o oblasti psychického, motorického a sociálního vývoje.

Dle Doňkové a Novotného (2010) lze pozorovat tyto typické znaky v oblasti myšlení u dítěte ve věku 3-6 let:

- Egocentrismus: vnímání reality je silně subjektivní, dítě není schopno postihnout jiný úhel pohledu. Vnímá jen to, co vidí, jinak řečeno, co nevidí, neexistuje. S vývojem myšlení souvisí vývoj řeči, hovoříme o tzv. egocentrické řeči. Dítě hovoří samo pro sebe, komentuje to, co právě dělá, např. „Ještě panence obleču šatičky a taky ti dám botičky“. Postupně se tato řeč mění na tzv. řeč vnitřní, která je odrazem našeho myšlení. V řeči se občas vyskytují i agramatismy, kdy dítě nesprávně skládá slova do vět a věty k sobě nebo nesprávně současně užívá čas přítomný a minulý v jedné větě.
- Fantazie a magičnost: dítě vnímá a chápe realitu pomocí magických prvků, uniká do světa fantazie, což mu pomáhá pozměnit si skutečnost, aby pro něj byla pochopitelná. Nastane-li situace, která pro něj není srozumitelná, doplní ji fantazií, to mu dodává pocit jistoty a bezpečí.

- Animismus: jedná se o „polidšťování“ neživých předmětů a přisuzování lidských vlastností.
- Absolutismus: situace dle dítěte má absolutní platnost.
- Centralizace: zaměření pouze na jednu charakteristiku celku. Dítě je schopno hodnotit věc jen z jednoho hlediska, hodnotí buď globálně jako celek nebo naopak intenzivně vnímá pouze detail a ostatní přehlíží (Doňková, Novotný, 2010).

Ve vnímání prostoru a času má dítě zkreslené představy. Prostorové vztahy jako nahoře, dole určuje správně, ovšem orientace vlevo, vpravo se upevňuje až při nástupu do první třídy. Odhady velikosti nebo vzdálenosti jsou často nepřesné, představa o čase je zkreslená. Dítě je schopno orientovat se v období dnů, rozlišení na měsíce a roky je komplikované. Vnímání aktuálního dění je pro dítě srozumitelnější, než orientace v čase minulém a budoucím.

Motorický vývoj zahrnuje na následující oblasti:

- Hrubá motorika, která zahrnuje celkovou schopnost koordinace a hbitosti. Dítě již bez problémů chodí, skáče, běhá, hází míč atd. Motorické schopnosti umožňují dítěti prosadit se při pohybových hrách, ale také v oblasti sobeobsluhy.
- Jemná motorika, do které patří pohyby a obratnost rukou. Rozvoj jemné motoriky ovlivňuje její procvičování prostřednictvím her např. kreslení, modelování, stříhání, stavění kostek, puzzle atd. Lateralita, tedy pravorukost nebo levorukost, by měla být před nástupem do školy vyhraněna.
- Grafomotorika je součástí jemné motoriky a její rozvoj je důležitý především pro správné zvládnutí psaní písmen a číslic. Výrazný pokrok je hlavně ve vývoji kresby, detaily jsou propracovanější a kresba je přesnější. Kresba lidské postavy má nejprve podobu tzv. hlavonožce, tedy hlava je velká a končetiny vycházejí okolo. Postupně se kresba postavy stává propracovanější, postava odpovídá členění, kdy dítě je schopno nakreslit hlavu a k tomu adekvátně tělo a končetiny (Doňková, Novotný, 2010).

Sociální oblast je charakteristická změnami v oblasti sebepojetí. Sebehodnocení je soustředěno na aktuální sebepojetí. Dítě uvažuje často nereálně a tento nereálný optimismus funguje jako zdroj osobní jistoty a rovnováhy. Dítě uplatňuje svoje touhy, přání a fantazii. Typické pro jeho sebehodnocení je nekritičnost a přehnaný důraz na sebe sama, což ukazuje na nezralost dětské identity. Dítě předškolního věku na sklon

k vychloubání, což mu zároveň napomáhá udržet si sebeúctu. Předškolák bývá aktivní, zkouší nové věci, má rád změnu, zapojuje se do činností, snaží se vše dělat tak, jako dospělí. Pro dětské sebehodnocení je velmi důležité hodnocení od druhých, především pro něj významných osob, tedy rodičů. Názor rodičů přijímá nekriticky, identifikace s rodiči posiluje sebevědomí dítěte. Vyrovnané rodinné prostředí ovlivňuje zdravý psychický vývoj. Přijetí rodiči znamená pro dítě zdroj důvěry. Rodiče jsou mu také vzorem, což dítěti pomáhá diferencovat žádoucí a nežádoucí vlastnosti a projevy chování. Socializace dítěte probíhá především v domácím prostředí. Rodiče předávají dítěti určité vzorce chování, s nimiž se postupně ztotožňuje. Nástupem do předškolního zařízení se jedinec musí přizpůsobit novému režimu a řádu, který doposud neznal. Přebírá další normy chování, rozvíjí se u něj prosociální jednání. Navazuje kontakty ve skupině vrstevníků, učí se spolupráci i soupeření. Nastává období přípravy nejen na vstup do školy, ale také přípravy na život ve společnosti (Vágnerová, 2005).

Nezastupitelný význam mají v tomto období hry, díky kterým se dítě rozvíjí v řadě oblastí. Hry podporují funkce nezbytné pro čtení, psaní a počítání. Bývají zaměřeny na postřeh, pozornost, koncentraci a kreativitu. Pohybové hry rozvíjí funkce motorické a koordinační. Jucovičová a Žáčková (2014) označují současné děti jako audiovizuální, protože hodně svého času tráví u televize a u počítače. Dítě má pak ztíženou vybavenost v uvedených oblastech. Např. pokud kreslí na tabletu místo na papír, těžko může rozvíjet grafomotoriku a správný úchop tužky. V dnešní individualizované době dítě postrádá sociální kompetence, které se rozvíjí ve skupinových hrách. Absence bohatého výběru dětských her se pak může odrazit na jeho nezralosti, tedy může ohrozit nástup dítěte do školy.

1.2 Osobnost dítěte mladšího školního věku

Mladší školní věk mezi 6. - 9. rokem, kdy probíhá adaptace na školu, nazývá Matějček (1996) jako raný školní věk. V tomto období vrcholí rozvoj kognitivních nebo-li poznávacích funkcí. Jedná se o psychické procesy, do kterých patří vnímání, pozornost, paměť, představitivost a fantazie, myšlení a řeč i schopnost kognitivního učení (Jucovičová, Žáčková, 2014). Kognitivní procesy umožňují dítěti vnímat a poznávat svět i sebe sama. Dochází k rozvoji myšlení, paměti a jazykovým schopnostem. Úroveň kvality této oblasti silně ovlivňuje dědičnost a sociální prostředí, tedy výchova a učení. Rozvoj kognitivních schopností úzce souvisí se školní zralostí, protože kognitivní procesy utváří předpoklady pro učení se čtení, psaní a počítání.

V České republice je věk dítěte pro nástup do základní školy stanoven od šesti let. V tomto období by mělo být dítě schopno zvládnout nároky na plnění školních povinností. Vývoj kompetencí nadále zintenzivňuje a promítá se do oblasti psychické, motorické a sociální. Myšlení je dle Piageta (in Doňková, Novotný, 2010) ve stádiu konkrétních operací, myšlení přechází od egocentrického k obecnějšímu, dítě je schopno posuzovat skutečnost z více pohledů. Dítě dokáže klasifikovat dle různých kritérií, celek dokáže roztřídit na jeho části, chápe vztahy mezi nimi, všímá si rozdílů a podobností. Oproti dřívějšímu mechanickému myšlení, nyní dokáže logicky usuzovat a vyvozovat správné závěry. Zvládá základní logické operace, nutné pro užití v oblasti početních schopností. Oblast percepčních funkcí zahrnuje smyslové vnímání, které by mělo být na takové úrovni, aby se dítě mohlo začít bez potíží učit číst, psát a počítat. V oblasti zrakového vnímání je schopno vnímat rozdíly např. u dvou podobných obrázků, skládat puzzle, složit rozstříhaný obrázek apod. (Jucovičová, Žáčková, 2014). Dokáže se orientovat se v prostoru, ví, která ruka je pravá a která levá. Poznává jednoduché tvary, třídí je dle velikostí a umí barvy. Do oblasti sluchového vnímání patří rozpoznávání hlásek, alespoň na začátku a na konci slova. Dítě by mělo být schopno slovo vytleskat dle slabik.

Prvňáček by měl být schopen adekvátně se soustředit a udržet pozornost. Neodbíhat od činnosti, umět ji dokončit, i když jej práce moc nebaví. Paměť by měla být dostatečně trénovaná, aby dítě bylo schopno zapamatovat si krátkou básničku nebo povídat o pohádce, kterou vidělo. S tím souvisí i rozvoj řeči a schopnost se adekvátně vyjadřovat. Dítě by mělo komunikovat a správně gramaticky používat řeč. Vady řeči a špatná výslovnost by měla být intenzivně korigována formou logopedických cvičení u odborníka. V případě potřeby by logopedická příprava měla být zahájena již v předškolním věku.

Fyzická zralost je pro malého školáka neméně důležitá, protože na dítě bude kladena určitá zátěž. Dobrá fyzická kondice je nezbytná nejen proto, aby dítě zvládlo nést školní tašku, ale také, aby se prosadilo ve skupině vrstevníků při sportovních hrách a dalších aktivitách. Drobné a slabé děti mohou být více nemocné. Při časté absenci musí dítě dohánět probranou látku a návrat do kolektivu nemusí být vždy jednoduchý. V oblasti hrubé motoriky prvňáček dokáže cíleně koordinovat svoje pohyby a plně ovlivňovat motorickou aktivitu např. ovládá hru s míčem, jezdí na kole, plave atd. Jemná motorika je na vynikající úrovni - dítě vystřihuje, navléká korálky, skládá drobné stavebnice apod. Kresba je propracovanější a detaily přesnější. Důležitý je úchop tužky pro správné používání psacího pera. Vývoj lateralizace, tedy pravorukost nebo levorukost, je již ukončen.

„Stav hrubé a jemné motoriky, úroveň grafomotorických schopností a schopnosti motorické koordinace jsou důležitým předpokladem pro budoucí výuku psaní (ale i výtvarné, pracovní a tělesné výchovy). S výukou psaní souvisí také tzv. vizuomotorická koordinace, spojení ruka-oko, dítě dokáže skládat skládačky nebo stavět stavebnice podle vzoru, adekvátně obkreslovat jednodušší (např. geometrické) tvary nebo obrázky, případně dokreslovat započaté obrázky, lépe a přesněji vybarvovat omalovánky“ (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 28).

V sociální oblasti se malý školák postupně osamostatňuje a tráví podstatně více času mimo kruh nejbližší rodiny. Dominantní úlohu v uznávání autorit často přebírá třídní učitel/ka. Pro dítě se stává další významnou osobou v jeho životě, zdrojem nových informací a jiného pohledu na svět. Dítě se dostává do nové role žáka a musí se umět podřídit autoritě. Další rolí je role spolužáka, která rozvíjí jeho prosociální chování, solidaritu a trpělivost. Prvňáček potřebuje uspokojit potřebu sounáležitosti a kamarádství. Touží být přijímáno ostatními a být oblíbený v kolektivu. Malý školák se srovnává se spolužáky a musí být schopen vyrovnat se s případnými neúspěchy. Své emoce musí umět ovládat a být schopen sebekontroly. Dítě má mít odpovídající chování, musí vědět, jak se chovat v různých situacích např. ve škole, na návštěvě kina, divadla, při jízdě v dopravních prostředcích apod. V rámci společenské komunikace by mělo mít osvojeny pravidla slušného chování, tedy umět pozdravit, poprosit, poděkovat, neskákat do řeči, nepřerušovat, atd. V oblasti samoobsluhy musí být dostatečně samostatné, tedy zvládat oblékání, obouvání, správně užívat příbor apod. Dítě má mít osvojeny základní hygienické návyky a pracovní dovednosti, které zahrnují schopnost udržet si pořádek a umět si po sobě uklidit (Kutálková, 2000).

2 VLIV ŠKOLNÍ ZRALOSTI A PŘIPRAVENOSTI NA PROCES ADAPTACE

Proces adaptace na školní prostředí úzce souvisí se socializací jedince. Primární socializace probíhá v rodině, kde si jedinec osvojuje přijatelné vzorce chování, které uplatňuje v běžných životních situacích. Dítě se učí správně komunikovat, vyjadřovat svoje názory, uplatňovat požadavky, ovládat vlastní emoce, ale i respektovat druhé atd. Socializace jedince probíhá v interakci s jinými lidmi. Rozšířením kontaktů s dalšími dospělými a dětmi obohacuje kognitivní a afektivní zkušenosti. Proces školní adaptace je ovlivněn rodinnou výchovou, dovednostmi a návyky, které si dítě přináší z domova a zkušenostmi, získanými v předškolním zařízení. Všechny tyto faktory spoluutváří školní připravenost, která společně se školní zralostí významně ovlivňuje schopnost adaptace dítěte na školní prostředí.

2.1 Pojem adaptace

Adaptace je proces přizpůsobení se okolí, kolektivu, normám chování a zákonitostem vnějšího prostředí. Adaptace na školu je tedy proces přizpůsobení se školnímu prostředí a pravidlům, která jsou zde platná. Nástupem dítěte do školy se výrazně mění životní styl prvňáčka, ale i celé jeho rodiny. Nastává určitý řád v každodenních povinnostech, který se musí dodržovat. Malý školák si musí navyknout novému prostředí a přijmout zodpovědnost, kterou přináší plnění úkolů. Paní učitelku respektovat jako autoritu a zároveň jako důvěryhodného spojence, který ho uvádí do světa vzdělanosti. Prvňáček musí umět komunikovat a jednat, jak se od něho očekává. Musí umět pracovat samostatně, dostatečně se soustředit a být schopen sebeobsluhy. Musí přijmout roli žáka, ale i roli spolužáka. Měl by být schopen prosadit se v kolektivu vrstevníků a najít si zde kamarády. Do třídy mnohdy přichází s dětmi, které zná ze školky, což je velká výhoda. Adaptační období trvá několik týdnů, někdy i měsíců. Dítě může být více unavené nebo podrážděné, ale většinou postupně tyto nezvyklosti zmizí. Rodina by měla dítě maximálně podporovat a pozitivně motivovat jeho sebevědomí. V rodinném prostředí, kde je dítě podporováno ke vzdělání, se pak více těší na školu a spolužáky.

Po skončení vyučování děti často navštěvují družinu, kde proces adaptace pokračuje. Prvňáček se v družině setkává s dětmi z vyšších ročníků, navazuje nové vztahy a prosazuje se v širším kolektivu. Děti si v družině převážně hrají různé hry, mají k dispozici hračky

nebo navštěvují školní zahradu. Paní vychovatelka má často připravený zajímavý program. Při těchto aktivitách musí dítě umět spolupracovat s ostatními. Každé dítě je jiné, navazování kontaktů může nějakou chvíli trvat. Někdo je společenský a získá si kamarády hned. Jiný je opatrnější, zdrženlivější a trvá delší dobu, než se seznámí. Pro dítě je velmi důležité najít si kamarády, nové spojence, jak ve třídě, tak v družině, bez přátel by si zvykalo na školu velmi těžko (Vágnerová, 2005).

Kraus (2008) uvádí, že proces adaptace má nejčastěji podobu adjustace – přizpůsobování se sociálním situacím. Každý člověk se s prostředím a s podmínkami, které jej obklopují, vyrovnává individuálně. Neschopnost vyrovnat se s novou situací je označována pojmem maladaptace – maladjustace.

2.2 Školní zralost a školní připravenost

Školní zralost a školní připravenost lze charakterizovat jako způsobilost dítěte zvládnout nároky vyplývající ze školního vzdělávání. Požaduje se dostatečná úroveň v myšlenkových pochodech, odpovídající slovní vyjadřování, schopnost soustředit se a udržet pozornost, přiměřené sociální a pracovní dovednosti. K úspěšnému zvládnutí nároků požadovaných na dítě při nástupu do základní školy je nezbytné dosažení určité úrovně zralosti v mnoha různých kompetencích. Věk 6-7 let pro vstup do školního zařízení je zvolen záměrně. Dítě dosahuje určité úrovně zralosti k přijatelnému zvládnutí školní práce a zvyšuje se i odolnost k zátěži. Vývoj probíhá u každého jedince individuálně a některé děti nedosahují přijatelné úrovně ve všech oblastech. Děti nezralé nebo nepřípravené mají odložen nástup do první třídy (Vágnerová, 2001).

Pojmy školní zralost a školní připravenost nejsou totožné, ale často nebývají rozlišovány. Pro správné posouzení je nutné pojmy oddělit. Školní zralost ovlivňuje biologické zrání organismu dítěte. Školní připravenost se odvíjí od dosažené úrovně vědomostí, dovedností a návyků, které dítě získalo před vstupem do první třídy. Zrání a zkušenost tedy spoluurčují způsobilost dítěte úspěšně zvládnout školní docházku. Fyzické zralosti nebývá přikládán takový význam jako zralosti psycho-sociální, přesto je velmi důležitá. Ukazuje nejen to, zda je dítě připraveno po stránce fyzické, motorické, ale dobrá fyzická zdatnost zvyšuje obranyschopnost organismu a umožňuje dítěti lépe zvládnout zátěž i únavu. Vágnerová (2001) do školní zralosti zahrnuje emoční stabilitu, schopnost koncentrace, odolnost vůči zátěži, schopnost motorické a senzomotorické koordinace, laterizaci ruky, manuální zručnost, vizuální a sluchovou diferenciaci, konkrétní a logické myšlení. Školní

připravenost je dána motivací žáka ke školní práci, schopností komunikace, akceptací různých rolí a norem chování.

„Pojem školní zralost je tedy charakterizován spíše biologickým zráním organismu, školní připravenost je ovlivněna výchovou, učením a působením vlivů sociálního prostředí“ (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 25).

Rodiče školní připravenosti svého dítěte věnují nemalou pozornost. Každé dítě je individuum a nelze vždy s určitostí říci, že je připraveno na vstup do školy. Rodiče chápou důležitost svého rozhodnutí, bývají aktivní a vyhledávají informace k této problematice a snaží se dítěti nástup do školy co nejvíce usnadnit. V případě nezralosti dítěte lze požádat o odklad povinné školní docházky. K této možnosti se přiklání stále více rodičů. Ne vždy je tato možnost opodstatněná. Někdy se dítě zbytečně zbrzdí, roční ztráta bude pro něj spíše ke škodě.

Vágnerová (2001) popisuje předpoklady úspěšné adaptace na školu:

- Zralost nervového systému je podmínkou uplatnění rozumových schopností dítěte. Dostatečná zralost je nezbytná pro zvládnutí zátěže – dítě je schopno se naučit dle odpovídající úrovně svých možností. Musí umět pracovat dostatečně dlouho a soustředit se. Zralost CNS určuje rozvoj motoriky, rozvoj zrakového a sluchového vnímání. Motorika podmiňuje manuální zručnost, určuje senzomotorickou koordinaci rukou a očí. Nedostatečný rozvoj v některé oblasti může způsobit problémy při výuce českého jazyka - čtení i psaní, ve výtvarné i v pracovní činnosti. Zrakové a sluchové vnímání je podmínkou smyslového poznávání reality a komplexního chápání celku. Nezralé děti nejsou schopny analytického vnímání, které je nezbytné pro výuku čtení a psaní (Vágnerová, 2001).
- Dosažení potřebné úrovně poznávacích procesů je podmínkou pro správné chápání učiva. Dle Piageta (in Vaňková, 2001) dítě v době nástupu do školy přechází do stádia konkrétních logických operací. Rozvoj rozumových schopností umožňuje chápat proměnlivost a pravidla reality. Nezralé dítě zůstává na úrovni prelogického myšlení a soustřeďuje se na aktuální a dílčí rámce vnímané reality. Těžko chápe učivo zejména v matematice a v českém jazyce (Vágnerová, 2001).
- Dostatečně rozvinutá řeč je nezbytným předpokladem ke správné komunikaci mezi žákem i učitelem. Dítě musí rozumět mluvené řeči, protože výklad učiva mu

bývá prezentován převážně formou mluveného slova. Musí být schopno správně se vyjadřovat, odpovídat učiteli a adekvátně reagovat. Jedinec, který nemá dostatečně osvojený jazyk, nemůže být ve škole úspěšný (Vágnerová, 2001).

- Dítě musí být připraveno samostatně pracovat, akceptovat různé role – role učitele, žáka a spolužáka. Nepřipravený jedinec nebude schopen uspět ve školní práci a nezvládne zařazení v kolektivu vrstevníků. Není zde míněno nezralé dítě, ale dítě nesamostatné, které v důsledku chybného výchovného vedení nezískalo dostatečné společenské a pracovní návyky. Dominuje u něj egocentrismus, vyžaduje zvýšenou péči učitele, ale zároveň se neslučuje s podřízenou rolí žáka. Zhoršená sebeobsluha a nesamostatnost je častým problémem prvňáčků (Vágnerová, 2001).
- Dostatečná motivace pro roli školáka je významná pro školní úspěšnost. Emočně nepřipravené dítě nechápe nadřazený význam pro školní povinnost. Příčinou může být nezralost, ale také postoj rodiny. Pokud rodina nebude akceptovat důležitost školní docházky, dítě samo těžko nalezne nadšení pro školu (Vágnerová, 2001).

2.3 Odklad povinné školní docházky

Věk nástupu dítěte do první třídy po ukončení šestého roku není zvolen náhodně. V této vývojové fázi je úroveň zralosti centrální nervové soustavy schopna zvládnout nároky, které sebou přináší vstup do vzdělávacího zařízení. Děti, kterým bude šest let v červnu, červenci a srpnu jsou oproti dětem, které v září budou již mít sedm let v nevýhodě. Centrální nervová soustava (CNS) dozrává postupně a ovlivňuje celou řadu kompetencí nutných pro zvládnutí role školáka. Mladší věk nemůže být jediným ukazatelem pro odklad školní docházky, musí být přítomen ještě další faktor např. nezralost pro stránce kognitivní, percepčně motorické nebo sociální. Mají-li rodiče pochybnosti, mohou se poradit s paní učitelku ve školce. Ta je s dítětem téměř denně, sleduje, jak zvládá zadané úkoly, má možnost ho srovnat se stejně starými dětmi, má jiný úhel pohledu než rodiče. Pokud úroveň vývoje v předškolním období neodpovídá požadovanému věku, je nutné včas zasáhnout a zaměřit se na oblasti, kde dítě zaostává. Někdy je zralost v normě, ale požadovaná připravenost (např. sociální a pracovní) pro vstup do školy nedopovídá věku. Zvýšená pozornost na podporu těchto oblastí je na místě.

Některé mateřské školy nabízejí rodičům jednoduchou formu vyšetření školní zralosti předškoláků přímo ve třídách. Pracovníci pedagogicko-psychologické poradny (PPP)

pracují postupně s každým dítětem a sledují, jak dítě zvládá připravené úkoly. Zaměřují se na hrubou a jemnou motoriku, práci s tužkou a úroveň kresby. Sledují schopnost soustředit se, pozornost, paměť, vyjadřovací schopnosti, výslovnost, slovní zásobu, zrakovou a sluchovou diferenciaci, rozumový vývoj a znalosti dítěte. Rodiče pak dostanou zprávu z vyšetření, kde naleznou případné doporučení pro návštěvu pedagogicko-psychologické poradny. Všechny mateřské školy tuto možnost nenabízejí. Rodiče, kteří si nejsou jistí, zda je budoucí prvňáček připraven na vstup do školy, se mohou objednat bez předchozí výzvy na vyšetření do pedagogicko-psychologické poradny. Pokud pracovník zjistí, že by se dítě potřebovalo v některé oblasti zlepšit, doporučí rodičům na co se zaměřit a jak s dítětem doma pracovat, např. nácvik úchopu a tahu tužkou, nácvik sluchové nebo zrakové diferenciaci apod. Obvykle dostanou doporučení na vybranou literaturu, která velmi zábavnou a hravou formou pomůže s případným problémem. Dítě je objednáno na další návštěvu, aby pracovník poradny zhodnotil, jaké dítě dělá pokroky. Mnohdy stačí s dítětem pravidelně pracovat, pozitivně jej stimulovat a problém je odstraněn ještě před nástupem do školy. Odborný pracovník v případě nutnosti doporučí celkovou diagnostiku školní zralosti. Sledují se čtyři hlavní oblasti: fyzická, psychická, emocionální a sociální. Rodiče se vyšetření rozhodně nemusí obávat, s dítětem je pracováno hravou formou. Odborník sleduje, jak dítě pracuje, plní úkoly, komunikuje a jak zvládá činnosti v neznámém prostředí.

Podmínky odložení školní docházky upravuje školský zákon č.561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, a jeho novela č.472/20011 Sb. V případě nutnosti odkladu povinné školní docházky potřebují rodiče dvě doporučení - školského poradenského zařízení (nejčastěji pedagogicko-psychologické poradny) a odborného lékaře (pediatr, neurolog, imunolog, klinický psycholog atp). Rodiče musí vyplnit žádost o odkladu školní docházky a ředitel/ka školy na základě těchto dokumentů schvaluje odklad. Formulář pro odklad školní docházky rodiče si lze vyzvednout ve škole předem nebo při zápisu do první třídy. Žádost o odkladu školní docházky se musí odevzdat dle zákona řediteli základní školy nejpozději do 31. května kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku. Konečné rozhodnutí o udělení odkladu obdrží rodiče písemně (Jucovičová, Žáčková, 2014).

Pokud jsou si rodiče odkladem jistí, k zápisu již dítě teoreticky chodit nemusí, dostaví se pouze rodič s potřebnými dokumenty. Záleží ovšem na zvyklosti dané školy a je dobré předem se na toto informovat. Odložení povinné školní docházky včas je bezpochyby lepší

rozhodnutí než dodatečný odklad. Dodatečný odklad dostane prvňáček, který nastoupí do první třídy, ale dítě se projeví psychicky a fyzicky nezralé. Ředitel/ka školy po konzultaci se zákonným zástupcem může schválit dodatečné odložení školní docházky nejpozději do pololetí první třídy. Jinak by prvňáček musel dokončit školní rok a příští rok si první třídu zopakovat. Což je pro dítě i rodiče velmi traumatizující a mnohdy tato zkušenost negativně ovlivní postoj dítěte ke škole a dětské sebevědomí. Dodatečný odklad je krajním řešením, ale v dané situaci tím nejlepším (Beníšková, 2007). Dítě se pak vrací do školky nebo přípravného ročníku. Přípravná třída je primárně určena pro děti s odkladem školní docházky. Často jsou zde děti s logopedickými vadami nebo děti se známkami hyperaktivity. V případě dodatečného odkladu je lepší volit přípravný ročník. V přípravném ročníku si děti nenásilně osvojují dovednosti požadované při nástupu do školy. Adaptují se na prostředí, zvykají si na systém přestávek, zvonění apod.

Odložení povinné školní docházky musí být opodstatněné, nelze jej zneužívat např. v případě, kdy rodiče chtějí dítěti prodloužit dětství. Pokud se propásne doba vhodná k nástupu dítěte do školy, může u něj dojít k regresivnímu chování. Dříve bezproblémové dítě se může ve školce začít nudit a upadá jeho zájem o učení se novým věcem.

Důležitým signálem pro odklad školní docházky je samotný postoj dítěte. Pokud se na školu těší a má silnou motivaci je škoda udělovat odklad jen proto, že se narodilo o prázdninách a je malého věku. Znáám případ malé holčičky, narozené v srpnu, které byl doporučován odklad učitelkami ve školce kvůli malému věku a přílišné přecitlivělosti. Děvčátko se do školy těšilo, bylo nesmírně šikovné. Svěřená důvěra, že je školačkou a mnoho věcí zvládne sama, jí pomohla ke zvýšení sebevědomí a odstranění lehké emocionální lability. Rodiče by měli naslouchat svému dítěti a brát na zřetel jeho přání.

Někdy může také nastat situace, kdy je dítě schopno nastoupit školní vzdělávání před dosažením věku šesti let. Současná legislativa tuto skutečnost umožňuje a to, pokud dítě dovrší věku šesti let do konce kalendářního roku, ve kterém má nastoupit školní docházku. Podmínkou pro předčasný nástup do školy je vyjádření školského poradenského zařízení. U předčasného vstupu do školy je nezbytné postupovat obezřetně a velmi pečlivě posuzovat situaci (Beníšková, 2007).

2.4 Problémy v procesu adaptace a ve školní práci

Adaptace na nové zátěžové prostředí může být pro některé děti náročná a brzo se mohou dostavit potíže, které malého školáka demotivují nebo způsobí odpor ke škole. Děti silně vázané na rodinné prostředí těžko překonávají strach z případného neúspěchu. Přetížení dětského organismu se může projevit fyzickými obtížemi např. ranní nevolností, zvracením, průjem, teplotami apod. Prvňáčci si musí v poměrně krátké době zvyknout na zcela jiný denní režim a pamatovat si spoustu nových věcí. Pokud se dítěti nedaří ve většině předmětů a škola ho nebaví, je pro školní práci nezralé nebo může mít nižší nadání. Rodiče si těžko připouští, že jejich dítě je inteligenčně v pásmu slabšího průměru. Nároky rodičů na školní výsledky školáka s celkově nižším nadáním by měly být reálné. Dítě nemusí být jedničkář, důležitější je, aby bylo spokojené, školy se nebálo a chodilo tam rádo. Matějček (1996) uvádí, že slabší prospěch může způsobit řada činitelů např. nižší inteligence, nepoznaná smyslová vada (lehká nedoslýchavost), potíže v rodině (rozvod), oslabení organismu probíhajícím onemocněním a řada dalších zátěží.

Děti, které mají nerovnoměrný nebo opožděný vývoj v jedné nebo více oblastí jsou ohroženy neúspěšností ve školní práci a v širším kolektivu. Školní neúspěšnost může být příčinou vzniku specifických poruch učení, poruch chování a nepříznivě ovlivňuje psychickou rovnováhu malého školáka.

Rizikové faktory ohrožující úspěšnost při adaptaci a ve školní práci:

Děti se syndromem poruchy pozornosti – ADD

Opožděný nebo nerovnoměrný vývoj negativně ovlivňuje schopnost dítěte soustředit se na danou činnost, udržet pozornost celou vyučovací hodinu a udržet dostatečnou koncentraci na nepříliš zajímavou látku při vyučování.

Děti se syndromem poruchy pozornosti s hyperaktivitou – ADHD

Hyperaktivní děti mají nerovnoměrný nebo opožděný vývoj v oblasti psychické zralosti. Zatímco v kognitivní oblasti mají poměrně dobré znalosti, jejich percepčně motorická dovednost je často na nedostatečné úrovni. Sedět celou vyučovací hodinu v lavici jim dělá nemalé potíže, jsou neklidné, nepozorné a roztržité. Neudrží pozornost, jejich schopnost koncentrace je snížena. Zvýšená aktivita a impulzivnost je příčinou rychlejší unavitelnosti. Zaostávají v pracovní činnosti, sociální a emocionální oblasti. Některé hyperaktivní děti mají opožděný vývoj řeči a vady výslovnosti (Jucovičová, Žáčková, 2014).

Děti s požděným vývojem řeči

Vady řeči a špatná výslovnost jsou pro dítě velkou nevýhodou především při čtení a psaní. Dítě při psaní může dělat chyby, protože písmeno neumí správně vyslovit. Logopedická příprava by ideálně měla být ukončena před nástupem do první třídy. V případě odkladu školní docházky je dobré zařadit dítě do přípravného ročníku, kde je pozornost věnována logopedickým cvičením.

Děti s poruchami autistického spektra – PAS

Poruchy autistického spektra mají poměrně široký rozsah a děti mají různý stupeň tohoto hendikepu. Často se porucha autistického spektra ukáže až při nástupu do školy, především v pracovní činnosti a sociální oblasti. Dítě není schopno spolupráce, neumí se začlenit do kolektivu a trpí. Odklad povinné školní docházky dítěti velmi pomůže a to především, pokud je v tomto období dítěti poskytnuta speciální péče. Kognitivně behaviorální terapie a speciální vedení dítěte podporuje zlepšení ve školní práci a schopnost začlenění do kolektivu (Jucovičová, Žáčková, 2014).

Děti sociálně a pracovně nezralé

Sociální zralost významně ovlivňuje proces adaptace. Dítě má problém se začleněním do kolektivu, kde nechce spolupracovat s ostatními dětmi. Těžce se podřizuje autoritě učitele, odmítá plnit úkoly, nespolupracuje a nechápe důležitost nových povinností. Dlouho nevydrží v jedné činnosti, práce ho nebaví a nedokáže se soustředit. Nesamostatnost, snížená sebeobsluha a větší závislost na rodičích znevýhodňuje dítě v širším kolektivu a ve školní práci.

Děti úzkostné a citově deprivované

Tyto děti jsou silně vázány na rodinné prostředí a těžce snášejí dlouhé odloučení od rodičů. Emoční nestabilita představuje velkou psychosociální zátěž. U dětí se mohou projevit psychosomatické potíže jako je zvracení, horečka, bolesti břicha, nespavost atp. Vzhledem k pozdějšímu dozrávání centrální nervové soustavy je ideální odklad školní docházky. Některým dětem pomůže speciální terapie, v závažných případech medikace (Jucovičová, Žáčková, 2014).

Děti sociálně zanedbávané

Děti zaostávají především ve školní připravenosti z důvodu nedostatečně podmětého rodinného prostředí. Děti nemají odpovídající znalosti svému věku, nedostatečné sociální

a pracovní návyky. Chybí jim motivace a vedení k povinnosti ze strany rodičů. Nemají odpovídající úroveň verbální komunikace a respekt pro běžné normy chování. Řešením je nástup do přípravného ročníku školy, kde se seznámí s prostředím školy, režimem a osvojí si pravidla školní výuky.

Pomalé psychomotorické tempo

Psychomotorické tempo ovlivňuje rychlost, s jakou dítě zvládá školní práci a ostatní činnosti. Na všechno dítě potřebuje více času, což mu může způsobit potíže při psaní diktátu nebo v počítání. Všímavý učitel poskytne taková opatření, která by dítěti umožnila vyrovnat se s ostatními žáky. V případě nutnosti rodiče nechají prvňáčka vyšetřit v pedagogicko-psychologické poradně a donesou do školy potvrzení. Při každodenních činnostech mohou podporovat rychlost zvládání aktivit jako je např. příprava do školy. Dobré je zautomatizovat činnosti, aby dítě zvládalo vše v klidu a bez stresu.

Specifické poruchy učení:

V první třídě bývá tolerance učitele na požadavky vyšší, proto nelze okamžitě odhalit některou z poruch učení. Kolem třetí třídy už je patrné, zda dítě netrpí specifickou poruchou učení. Vnímavý učitel může toto včas odhalit a doporučit rodičům odborné vyšetření.

„Zejména nerovnoměrné zrání či opožďování percepčně motorických schopností zapříčiňuje vznik specifických poruch učení – obtíže v oblasti zrakové percepce souvisejí převážně s dyslexií (porucha čtení), v oblasti sluchové percepce zase většinou s dysortografií (porucha pravopisu). Dysgrafie (porucha psaní a grafického projevu) mívá souvislost s obtížemi v jemné a hrubé motorice, grafomotorice, motorické koordinaci, a souvisí i s vizuomotorickými schopnostmi a lateralizací. Tyto souvisí také s dyspinxií (porucha výtvarných schopností). Poruchy jemné a hrubé motoriky a motorické koordinace pak mají spojitost s dyspraxií (porucha praktických činností)“ (Jucovičová, Žáčková, 2014, s. 45).

Dyslexie – specifická porucha čtení, která způsobuje neschopnost naučit se číst. Dítě zaměňuje písmena (např. „p“ a „t“, „b“ a „d“ apod.), nesprávně určuje jejich pořadí, má obtíže v rozlišování hlásek (např. „dy“ a „dí“, „pa“ a „ta“ apod.) a určením jejich správného pořadí. Dyslexie zahrnuje řadu dílčích poruch.

Motorické poruchy: porucha koordinace očních pohybů – dítě není schopno sledovat řádek, porucha motoriky mluvidel, která způsobuje artikulační neobratnost – neschopnost vyslovit složitější slova.

Porucha fonologické integrace: problémy ve spojení zrakové podoby písmene a znění příslušné souhlásky.

Porucha v oblasti sémanticko-lexikální: dítě rozlišuje písmena, umí slovo přečíst, ale není schopno pochopit význam slova nebo smysl složitějších vět (Vágnerová, 2001).

Dysgrafie – specifická porucha psaní, jejíž příčinou je porucha senzomotorické koordinace a manuální neobratnost. Jedinec nedokáže správně napodobit tvary písmen, písmo je neúhledné, často vynechává detaily nebo naopak přidává jiné. K dysgrafickým problémům může přispívat hyperaktivita a impulzivita (Vágnerová, 2001).

Dysortografie – specifická porucha pravopisu způsobuje neschopnost naučit se správně písemně vyjadřovat. Dítě má potíže při užívání gramatických pravidel (např. nesprávně skloňuje nebo časuje), slovosled nebývá správný, vynechává hlásky, znaménka. Typickou chybou je záměna písmen, které se tvarově nebo zvukově podobají. Školák má potíže při psaní diktátu, nestíhá, píše pomalu, spojuje slova i věty a komolí je (Vágnerová, 2001).

Dyskalkulie - problémy naučit se počítat, chápat správně řazení čísel a jejich význam. Potíže při osvojování slovního označení čísel, obtíže ve psaní a čtení číslovek, problémy v matematické paměti, porucha matematického porozumění – neschopnost osvojit si matematické pojmy a chápání vztahů mezi čísly (Vágnerová, 2001).

Další porucha se neřadí mezi poruchy učení, ale negativně ovlivňuje úspěšnost zvládnout školní předměty a komunikaci v běžném životě.

Dyslalie nebo-li patlavost se projevuje nesprávnou výslovností jedné nebo více hlásek. Artikulační neobratnost znemožňuje dítěti ve složitějších slovech hlásku vyslovit, zaměňuje ji za jinou nebo přehazuje ve slově (Beníšková, 2007). Pravidelné docházení do logopedické poradny a trénování dle pokynů logopeda výrazně zvyšuje šance na nápravu výslovnosti.

3 VÝZNAM RODINY A ŠKOLY V PROCESU ADAPTACE

„Každé dítě vyrůstá v určitém prostředí a vlastnosti tohoto prostředí jeho vývoj nějakým způsobem ovlivňují. Využití a rozvoj předpokladů závisí na podnětnosti prostředí, především rodinného, a později i na přístupu školy a učitele“ (Vágnerová, 2001, s. 17). Rodinné prostředí znamená pro dítě místo jistoty a bezpečí. Pokud je zajištěna tato základní potřeba, nutná ke správnému vývoji, je dítě schopno osvojit si základní sociální dovednosti a návyky. Primární socializace začíná v rodině, pokračuje v předškolním a školním zařízení. Dítě získává zkušenosti, učí se zvládat různé sociální role a osvojuje si očekávané způsoby chování pro různé situace. V interakci s ostatními rozvíjí řadu kompetencí. Pozitivní postoj rodičů ke vzdělání je důležitým faktorem, který ovlivňuje školní úspěšnost dítěte.

3.1 Rodina

Rodina je základní sociální skupina, kterou pojí vztahy, zážitky, společné aktivity i plánování společné budoucnosti. Rodina všem svým členům poskytuje stabilní emoční zázemí, uspokojuje jejich potřebu někam patřit a být někým milován. Citová stabilita rodinného prostředí umožňuje jedinci pozitivní rozvoj celé osobnosti. Vědomí příslušnosti k nějaké sociální skupině určuje dětskou identitu. Prvořadá je rodinná identita, která se vytváří již v předškolním věku. Významná je sounáležitost s rodiči a se sourozenci, která je potvrzena společným příjmením, stejným domovem a sdílenými zážitky. Během školních let narůstá potřeba identity k určité instituci, kterou navštěvuje např. škola a také příslušnost k vrstevnické skupině, jakou je např. školní třída (Vágnerová, 2005).

V socializačním procesu má dle Vágnerové (2005) největší význam rodina, jejíž hodnoty, normy a postoje dítě přijímá. Rodiče jsou vzorem, kterému se dítě snaží podobat a snaží se s ním ztotožnit. Identifikace jej utvrzuje o bezpečnosti rodinného zázemí, dodává mu sebejistotu a pozitivně ovlivňuje vlastní sebepojetí. V úplné rodině dítě přijímá oba rodičovské vzory, osvojuje si role mužského a ženského chování. Chování rodičů ovšem přijímá i se všemi nedostatky, které se pak velmi těžko odstraňují. Správné návyky pomáhají dítěti řadu povinností zautomatizovat a usnadňují mu fungování v běžných činnostech. Od sourozenců se dítě učí soutěživosti, zdravé rivalitě a spolupráci.

Rodinná výchova by se měla soustředit do tří základních okruhů: výchova rozumová, tělesná a pracovní. Rozumová výchova znamená osvojení základních vědomostí,

odpovídajícím věku dítěte a nárokům společnosti. Tělesná výchova je vedení dítěte ke sportovním aktivitám a tělesné zdatnosti. Sport, pohyb, otužování, aktivity na čerstvém vzduchu zvyšují imunitu, tělesnou odolnost a podporují optimistické naladění. V dnešní počítačové době je tato skutečnost přehlížena a velmi podceňována. Výchova pracovní směřuje dítě k pozitivnímu přístupu k práci, k nutnosti pomáhat a zapojit se do pracovních činností doma i ve společnosti. Jedinec uplatňuje svoje schopnosti, dovednosti a naplňuje pocit seberealizace. Vzhledem k technickému a společenskému pokroku již děti nemusí pracovat tolik jako dřív, což je správně. Ovšem na druhou stranu je důležité, aby děti měly osvojeny jisté pracovní návyky. Rozvíjí tak svoji zručnost, šikovnost, ale také mají ulehčenou pozdější adaptaci v pracovním procesu.

Naučené způsoby chování dítěte užívá v jednání a při komunikaci ve společnosti. Pokud se mu v rodině nedostává přijatelných vzorců chování, může mít v interakci s ostatními lidmi problémy. Negativní rodinné zázemí ohrožuje optimální vývoj dětské osobnosti. Může dojít k emoční i sociální nezralosti a dítě může mít problémy při navazování vztahů. V interakci s vrstevníky bude převažovat strach a agrese. Stabilita rodinného zázemí je pro dítě nezbytností, proto rozpad rodiny představuje specifickou psychosociální zátěž. Dítě ztrácí jistotu a bezpečí, kterou pro něj trvalost rodiny představovala. Někdy reaguje obraným regresivním způsobem, např. jeho chování klesne na úroveň mladšího věku. Rozpad rodiny znamená pro dítě traumatizující zkušenost, která se může projevit nejen v chování, ale také ve školním prospěchu (Vágnerová, 2005).

Rodina podporuje utváření životních hodnot, rozvíjí etickou a mravní složku osobnosti. Rodiče působí na formování zdravého sebepojetí dítěte a vyrovnané osobnosti. Rodinné prostředí je místem stimulace a rozvíjení schopností, nutných pro adekvátní zvládnutí školních nároků. V současnosti je nejčastějším typem rodiny tzv. nukleární rodina, která zahrnuje rodiče a děti. Do rozšířené rodiny, která je na ústupu, patří prarodiče a další příbuzní. Bohatost sociálních zkušeností v rodině dává dobrý základ pro navazování nových vztahů a rozvíjí verbální komunikaci. Interakce, sdílení informací a zážitků buduje společný prostor. Důležitý je vzájemný respekt, dítě brát jako partnera, ne ho neustále kárat (Říčan, 2013). Rodiče by měli dítěti naslouchat, rozvíjet jeho verbální dovednosti a opravovat výslovnost. Dítě se učí správně komunikovat, vyjadřovat svoje názory, uplatňovat požadavky, ovládat vlastní emoce, ale i respektovat druhé a respektovat jejich požadavky. Dítě by mělo být vedeno k samostatnosti a k odpovědnosti. Každá rodina má svůj určitý řád, společná domácnost zahrnuje specifický režim povinností, které se dělí

mezi členy rodiny. Malý školák by neměl být z těchto úkolů vyloučen. Není žádoucí u něj vytvářet pocit výjimečnosti nebo naopak omezenosti v důsledku nízkého věku. V domácnosti může zastat práce např. utřít a uklidit nádobí, vyluxovat podlahu, vynést koš, zalít květiny, prostřít stůl, skládat si svoje oblečení atd. Úklid pokojíčku je samozřejmost, kterou by dítě mělo zastávat samo. Mělo by si udržovat pořádek ve školních pomůckách, mít pro ně vyhrazenou poličku, zásuvku apod. Pracovní stůl by měl být uklizený a čistý. Oblečení by si mělo umět správně složit a uklidit. Dítě by mělo vědět, které věci jsou na domácí nošení a které používá venku.

S nástupem do školy se mění denní režim prvňáčka, kterému se musí přizpůsobit i jeho rodina. Nastává čas povinností a odpovědnosti. Už od rána musí dítě zvládat jednotlivé činnosti tak, aby bylo schopno včas přijít do školy. Začít den ve stresu, kdy se nestíhá, není dobrý začátek dne. Ranní vstávání by mělo být naplánované tak, aby na vše bylo dostatek času. Prvňáček si na ranní aktivity navykne a jejich plnění bude zvládat automaticky. Dítě musí být pořádně odpočínuté, dostatek spánku je pro načerpání nových sil důležitý. Po vyučování většina prvňáčků navštěvuje školní družinu nebo zájmové kroužky, takže má dostatek času na odpočinek od vyučování. Po návratu domů by měl školák udělat úkoly. Večer není na psaní úkolů a učení vhodný, dítě bývá unavené a mělo by mít čas také na relaxaci a hraní. Školní příprava by měla být 20-30 minut a navíc připočítáme čas nutný na procvičení čtení. Rodiče by měli mít dostatečnou trpělivost a reálně přijímat možnosti svého dítěte. Pokud dítě musí nejprve nanečisto psát domácí úkol, tak dlouho, dokud písmo není krasopisné a ono se to stejně nedaří, mine se snaha rodičů svým účelem. Dítě je po hodině vyčerpané, otrávené a tížený efekt nikde. Ambiciózní přístup rodičů může negativně ovlivnit vztah dítěte ke škole. Je lepší se smířit s horšími známkami, než dítěti školu úplně znechutit. Šťastné a spokojné dítě, které se do školy bude těšit, je důležitější než vysvědčení se samými jedničkami. Někdy stačí být trpělivý a oblast, kde byl vývoj nerovnoměrný, se srovná, dozraje a problém je vyřešen. Případné problémy by rodiče měli konzultovat s učitelem, aby viděl snahu rodičů potíže řešit. Jiná je situace, pokud mají rodiče přiměřené nároky na dítě, ale ono i přes veškeré úsilí učení nezvládá. V tomto případě by bylo dobré vyhledat odbornou pomoc. Rodiče by měli prvňáčka pozitivně motivovat a v případě počátečních nezdaru ujistit, že do školy chodí právě proto, aby se vše naučilo. Dítě je důležité upřímně chválit i za drobnost, prvňáček by si měl být jistý oporou rodičů. Musí vědět, že ho rodiče mají rádi, i když se mu ve škole zrovna nedaří.

Socioekonomický status je ukazatelem, který je v souvislosti se školní úspěšností sledován nejčastěji. Řadu empirických výzkumů na toto téma provedla Rabušicová (2004), která poukázala na úzkou souvislost mezi vzděláním rodičů a jejich dětí. Tedy čím vyšší vzdělanostní úroveň rodičů, tím lepších výsledků děti dosahují ve škole. Významná je v této souvislosti teorie Pierra Bourdieho, který tvrdil, že strukturu společností především určuje výchova a kultura. Kapitál, tedy zdroje, které má jedinec k dispozici, spoluurčují jeho místo ve společnosti. Dříve to byl kapitál ekonomický, nyní je to hlavně kulturní, ten zahrnuje postoje, znalosti a chování. Rodiče dětí z dělnických rodin zastávají volnější vztah ke škole a vzdělání dětí nevěnují tolik zájmu a úsilí. Naopak vysokoškolsky vzdělaní rodiče se zajímají o školní výsledky dětí, aktivity školy a soustředí se na školní úspěšnost svého dítěte. Bourdieho klasická studie byla prováděna v 60. letech minulého století a kulturní život rodin se výrazně změnil, přesto základní ukazatel školní úspěšnosti zůstává stejný, tedy rodina a její zájem o vzdělání dítěte (Rabušicová, 2004).

3.2 Škola

Pojem didaktika pochází z řeckého slova didaskein, což znamená učit, vyučovat, poučovat, jasně vykládat, dokazovat (Skalková in Lukášová, 2010). Autorka vymezuje pojem didaktika jako teorii vzdělávání a vyučování, která se v současnosti soustřeďuje na problematiku vzdělávacích obsahů. Požadavky na obsah školního vzdělávání předkládá dokument Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (Lukášová, 2010).

Rodiče mají od školního vzdělávání řadu očekávání. V první třídě se jedná o osvojení základních vědomostí a dovedností nutných pro zvládnutí učiva první třídy. „*Úkolem první třídy není jen naučit děti číst, psát a počítat, ale také rozvíjet klíčové kompetence, které vlastně dětem samotné učení umožňují a usnadňují*“ (Krejslová, 2008, s. 23). Dalším cílem vzdělávání je vybavit žáky souborem těchto kompetencí. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) popisuje klíčové kompetence jako souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Pro základní vzdělávání jsou stanoveny tyto klíčové kompetence: kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní (Lukášová, 2010).

Uvedené kompetence žáka provází celou dobou školního vzdělávání, jsou soustředěny a uplatňovány přímo ve vyučovaných předmětech, ale i ve školních činnostech

a aktivitách. Lukášová (2010) porovnává jednotlivé kompetence ve vztahu ke klíčovým oblastem kvality života dětí. Autorka popisuje cíle výuky, které se nachází v klíčových kompetencích RVP ZV. Poukazuje, že cíle etické nejsou v kompetencích jednoznačně deklarovány. Zdůrazňuje absenci cílů péče o zdraví v oblasti somatické. Přičemž pro základní vzdělávání je zralost somatických funkcí klíčová pro dovednosti čtení, psaní a počítání (Lukášová, 2010). V tabulce Lukášová (2010) ukazuje oblasti kvality života dětí, na které odkazují klíčové kompetence RVP ZV.

Název klíčové kompetence v RVP ZV	Stručná charakteristika postupů ve výukových strategiích	Oblasti kvality života dětí
Kompetence k učení	Umožnit žákům osvojit si strategie učení a získat motivaci pro celoživotní učení	Psychická (kognitivní, motivační cíle)
Kompetence k řešení problémů	Umožnit žákům tvořivé myšlení při řešení problémů z reálného života dětí	Především psychická (kognitivní cíle)
Kompetence komunikativní	Podporovat u žáků osvojení všech druhů komunikace a interakce v kooperativních situacích ve škole i mimo ni	Sociální (komunikační a kooperativní dovednosti)
Kompetence personální a sociální	Provázet žáky při vytváření jejich vlastní identity , která je v souladu s jejich předpoklady a projevuje se ve spolupracujících situacích	Personální (cíle sebepoznání) a sociální (cíle spolupracujícího jednání)
Kompetence občanské	Provázet žáky při osvojování svobodného a odpovědného rozhodování a jednání na základě uvědomování si občanských práv a povinností	Psychická (decizní a konativní postoje) a sociální (prosociální občanské postoje)
Kompetence pracovní	Provázet žáky při dosahování výsledků vlastních činností, při osvojování hodnocení a sebehodnocení výkonů a produktů činnosti . Pečovat o perspektivní orientaci dětí v jejich životních cílech	Psychická (kognitivní kritéria hodnocení výkonu), personální (dovednosti sebekontroly a sebehodnocení) a sociální (spolupráce při dosahování výsledků)

Zdroj: Lukášová, H. Kvalita života dětí a didaktika. Praha: Portál, 2010.

Jůzl (2010) vysvětluje pojem vzdělávání jako záměrné a organizované osvojování poznatků, dovedností, postojů, které probíhá v edukačním prostředí. V praxi učitel vykonává nejen vzdělávací činnost, ale také činnost výchovnou.

„Výchova je cílevědomé, záměrné, systematické, plánovité a všestranné působení na jedince tak, aby byl schopen plnit společenské úkoly i úkoly v osobním životě“ (Jůzl, 2010, s. 16).

Výchovně-vzdělávací proces, který probíhá ve školním prostředí, označujeme pojmem edukační proces. Školní edukace v sobě zahrnuje jak vzdělávání, tak výchovu a jejím iniciátorem je třídní učitel (Jůzl, 2010).

Nástup do školy představuje velký mezník v životě dítěte. Nová sociální role „školák“ znamená pro dítě získání vyšší prestiže a pro rodiče potvrzení normality dítěte (Vágnerová, 2001). Můžeme hovořit o první opravdové zkoušce, kdy dítě úročí dosud získané dovednosti, prokazuje svoji připravenost pro školu a předkládá výsledky rodinné výchovy. Rodina produkuje různé postoje, motivuje dítě k pozitivnímu vztahu ke škole. Škola a rodina má společný cíl, tedy optimální vývoj dítěte. Výsledky školní práce ovlivňují další životní dráhu dítěte. Škola se podílí na výchově, vzdělávání a adekvátní socializaci dítěte. Úspěšnou adaptaci dítěte ve škole ovlivňují především rodiče. Rodina by měla dítě maximálně podporovat a pozitivně motivovat jeho sebevědomí. Bude-li dítě školu přijímat pozitivně, bude se snadněji učit a překonávat různé překážky. Pravidelným chozením do školy se dítě učí disciplíně. Prvňáček musí chápat nutnost přípravy do školy. Dítě tak trénuje schopnost ovládnout se, přemoci se a dělat věci např. úkoly, i když se mu zrovna nechce. Disciplína a pravidelný režim jsou zkušenosti, které se dítěti jistě budou hodit v pozdějším životě (Beníšková, 2007).

Škola je místem vzdělání, výchovy a profilace osobnosti dítěte. Matějček (1996) rozděluje čas trávený ve škole do dvou velkých okruhů: jeden se týká školního prospěchu a druhý společenského života ve škole, tj. postavení v dětském kolektivu, vztah ke spolužákům a učitelům. První oblast zahrnuje zvládnutí školní práce, osvojení požadovaných znalostí a plnění úkolů. Tyto povinnosti jsou hlavním středem zájmu rodičů. Oblast druhá je neméně důležitá, ovšem rodiče jí nepřikládají takový význam, jaký by si zasluhovala. Kolektiv třídy a školní družiny se pro dítě stává na řadu let významným místem jeho života. Aby tato doba byla pro prvňáčka příjemně strávená, je nutné mít zde kamarády a být kolektivem přijímáno. Vztahy se postupně diferencují, upevňují se přátelství,

ze spolužáků se stávají důvěrní kamarádi. Školní třída se postupně rozděluje na různě velké skupinky, kde se začínají utvářet rozdílné role mezi žáky. Autorita a vliv třídy nutí dítě, aby se kolektivu přizpůsobilo, splňovalo jeho požadavky a uspělo ve skupině vrstevníků. Dítě, které se ocitne v sociální izolaci, je ohroženo agresí a šikanou. Děti, které hůře navazují kontakty, těžko hledají kamarády a pak nemají zastání, pokud dojde k útoku směrem k jejich osobě.

Pozitivní atmosféra školní třídy ovlivňuje úspěšnost žáka a podporuje jeho zdravé sebevědomí. Klíčová je role třídního učitele, který velkou měrou přispívá k pozitivnímu chápání výuky. Paní učitelka nebo pan učitel v první třídě je velmi významnou osobou pro malého školáka. Dítě je přesvědčeno o jeho všemohoucnosti a nezpochybnitelnosti předkládaných názorů. Paní učitelka ukazuje nový pohled na okolní svět, rozšiřuje obzory dětského poznání. Dítě si musí plně uvědomovat roli žáka a přijímat učitele jako autoritu. Spravedlivý učitel by měl být trpělivý, chápat, ale i přiměřeně náročný. Měl by mít výborné odborné znalosti, pozitivní postoj k práci a schopnost motivovat ke školní činnosti. Odbornost učitele spočívá ve vhodné organizaci vyučování, adekvátní volbě metod výuky a forem práce (Kreislová, 2008). Úspěšný učitel musí mít kontrolu nad svojí třídou, musí umět pracovat s kolektivem a vytvářet příjemnou a tvůrčí atmosféru. Všechny tyto skutečnosti podporují malého žáka ve školní činnosti a ovlivňují jeho motivaci.

Kraus (2008) zdůrazňuje, že působení učitele by se nemělo soustředit pouze na předávání vědomostí. Učitel by měl rozvíjet a formovat celou osobnost malého školáka. Sociálně-výchovná činnost učitele spočívá především v zajištění sociální opory. Jedná se o pomoc, poskytovanou osobě, která se nachází v zátěžové situaci.

Pro správné osvojení požadovaných dovedností čtení, psaní a počítání hrají velký význam funkce kognitivní (poznávací), percepční (smyslové vnímání), a motorické (pohybové). Úroveň těchto oblastí ovlivňuje zpracování vnímaných informací. Pro bezproblémové zvládnutí získávaných informací je nezbytná dostatečná úroveň ve všech těchto oblastech (Vágnerová, 2001).

Čtení je jedna ze základních dovedností, které si dítě v první třídě osvojuje. Po osvojení dovednosti čtení se dítě může soustředit na pochopení významu textu. Čtení je zdrojem zábavy a poznání. Zezačátku je osvojení si této dovednosti pro malého školáka náročné. Pravidelné procvičování je nezbytností. Knížky volíme takové, které mají poutavý text a jsou pro malého čtenáře atraktivní. Důležitá jsou velká písmenka a zajímavé ilustrace.

Nezáživná kniha bez obrázků jsou pro dítě nudnou povinností. Rodiče by měli číst, aby prvňáček viděl, že čtení může být radost. Děti jsou hodně zvědavé, všude je obklopují nápisy a značky, mnohdy samy touží po přečtení textu. Čím dřív se dítě naučí číst, tím dřív bude chápat smysl čteného, tedy bude ovládat zautomatizované čtení (Beníšková, 2007).

Psaní představuje významnou dovednost, která dítě provází celým životem. Prvňáček si osvojuje psaní všech písmenek abecedy a spojování písmen do slov. Pravidelný trénink pomáhá ke správnému psaní písmene a úhlednému celkovému vzhledu psaného slova. V první třídě je kladen důraz na správné napsání a není požadován dokonalý krasopis. Nezbytný je správný úchop psacího náčiní. Správné držení tužky si dítě osvojuje již ve školce. Ukazovák a palec drží tužku, která je položena na prostředníčku. Ruka musí být uvolněná, aby písmo nebylo křečovitě a tvrdé. Někdy školáček ryje, ruka ho pak bolí. Dobré jsou uvolňovací cviky, které lze provádět před psaním i po psaní. Ke správnému držení pomáhá používání trojhranných tužek a pastelek. Grafomotorický trénink představuje používání tužky, pastelek, štětce nebo jakéhokoliv psacího náčiní při kreslení, vybarvování apod. Důležitou roli při psaní hraje sluchová a zraková diferenciacce. Dítě musí umět slovo správně hláskovat, pokud to nedokáže, hlásky komolí, vynechává nebo zaměňuje b a d, p a b, m a n aj. Dítě při psaní obvykle nahlas vyslovuje písmenka, pokud má logopedické problémy, chybně nejen vyslovuje, ale i píše! Mělo by zvládnout slovo vytleskat a rozložit na jednotlivé slabiky. Podstatné pro zrakové vnímání je schopnost rozlišení podobných písmen, které si dítě zaměňuje (Beníšková, 2007).

Počítání je důležitou dovedností, které rozvíjí chápání a logické myšlení. Prvňáček se učí čísla psát, správně počítat, chápat význam matematických znamének a řešit jednoduché slovní úlohy. Zpočátku děti používají názorné pomůcky např. prstíky, počítadlo, kostky apod. V první třídě se dítě učí počítat do 20, osvojuje si sčítání a odečítání (Beníšková, 2007). Poctivé procvičování čísel a počítání je pro rozvoj matematických funkcí nezbytné. V matematice dítě využívá schopnost čtení i psaní tzn., že řešení slovních úloh spojuje dovednosti matematické a čtenářské.

3.3 Spolupráce mezi rodiči a školou

Informovanost je základem správné spolupráce mezi rodiči a školou. Rodiče mají právo na informace o svém dítěti a o zásadních rozhodnutích školy, jež se týkají pedagogického procesu. Dialog mezi školou a rodiči by měl být založen na rovnocenném partnerství. V první řadě rodiče získávají informace na třídních schůzkách. Rodič je informován, jak se

dítěti ve škole daří, které nedostatky je nutné řešit a jak funguje ve vztazích mezi spolužáky. Třídní schůzky někde probíhají jen dvakrát do roka, jinde pravidelně každé čtvrtletí nebo častěji, záleží na zvyklostech školy (Beníšková, 2007). V úvodu třídní učitelka hovoří všeobecně a poté probíhají individuální konzultace. Během kolektivního výkladu učitel informuje o probíhajících akcích, plánovaných aktivitách, chystaných změnách apod. Na některých školách probíhají pedagogická odpoledne, které mají větší časový rozsah. Rodiče dorazí v libovolnou hodinu ve vybraném čase. Sejde-li se ve stejný čas více rodičů, jsou informováni všeobecně a pak hovoří učitel/ka s rodiči jednotlivě. Rodiče jsou informováni o školních výsledcích dítěte, o jeho chování a spolupráci v kolektivu. Třídní učitelka má připraveny informace o školní práci dítěte v jednotlivých předmětech. Poskytuje rady, jak s dítětem pracovat, v čem se mu nedaří, na co se zaměřit a pravidelně procvičovat. Většina rodičů chápe svoji přítomnost na třídních schůzkách jako povinnou. Účast rodičů na třídních schůzkách vypovídá o jejich zájmu nebo nezájmu o školní prospěch dítěte. Učitel na základě angažovanosti rodičů má i jiný přístup k žákovi než, když vidí, že je rodičům vzdělání dítěte lhostejné. Rodiče by měli být aktivní, s učitelem komunikovat, konzultovat případné potíže s učivem nebo s chováním žáka. Spolupracujícího rodiče bude učitel v případě potíží zavčas kontaktovat a ochotně řešit nastalou situaci (Beníšková, 2007). Na třídních schůzkách se rodiče vzájemně potkávají. Mohou si tak vyměnit zážitky, sdílet obdobné problémy a čerpat zkušenosti, jak jinde řeší případné potíže. Díky vzájemnému seznámení se rodiče snadněji rozhodují, když si školáček domů chce pozvat nového spolužáka.

Školy nabízí širokou škálu zájmových kroužků, vzdělávacích a sportovních činností. Významné jsou i aktivity pro rodinu, které mají funkci prezentační a společenskou. Jsou to akce zábavné i soutěžní např. koncerty, divadelní představení, výstavy, jarmarky, sportovní dny, olympiády, společná shromáždění při tradičních příležitostech jako je Den matek apod. Rodiče mohou zhlédnout možnosti bohatého výchovného vedení. Děti při těchto příležitostech předvádí, co si připravili a čeho jsou schopny dosáhnout. Těší se, jak ukážou rodičům svoji šikovnost a píli. Rodiče vidí, v čem jejich dítě vyniká, v čem je dobré. Vynaložené úsilí je odměněno rodičovskou pochvalou, což podporuje dětskou sebedůvěru a oceňuje smysluplnost školních aktivit (Rabušicová, Trnková, 2004).

Rodiče by měli být s učiteli v pravidelném kontaktu, prvořadé je téma týkající se prospěchu a chování žáka, ale i případného dysfunkčního jednání nebo otázek směřujících ke školní šikaně. Šikana na školách je nepříjemným fenoménem, který se nebezpečně

rozšiřuje i mezi stále mladší ročníky. Může mít nejrůznější formu od slovního napadání, urážky, zesměšňování až po vyhrožování, psychické vydírání a fyzické napadení oběti. Postižený je napadán ze strany starších žáků, ale i spolužáků. Rodiče by neměli podceňovat, pokud dítě výrazně změní svoje chování, např. nechce chodit do školy, škola ho nebaví (více než obvykle), chodí z vyučování smutné, nechce s rodiči o škole mluvit nebo má poškozené pomůcky. Velmi časté jsou psychické a psychosomatické obtíže, bolest hlavy, bolest břicha, zvracení, nevolnost atd. Rodič by měl zachovat chladnou hlavu a obrátit se na učitele. Obětí se často stávají děti, které jsou z nějakého důvodu kolektivem vyloučeny. Stejně tak hrozí, že se dítě pod vlivem party stane spolupachatelem nebo útočníkem. Mnohdy se s takovým jednáním neztotožňuje, ale v kritické situaci jedná konformně a často ze strachu. Pokud probíhá šikana ve školním prostředí, je v zájmu školy tento problém řešit. Rodiče svěřují dítě do vzdělávací a výchovné péče školy a ta je povinna zajistit bezpečné prostředí pro žáky (Beníšková, 2007).

Rodiče se mohou obrátit na pedagogické pracovníky, kteří zajišťují prevenci a pomoc v různých zátěžových situacích. Na každé škole by měl působit např. výchovný poradce, speciální pedagog nebo školní psycholog. Bakošová (in Kraus, 2008) vyzdvihuje důležitost sociálního pedagoga, který zastává sociálně-výchovnou činnost. Práce sociálního pedagoga se vyznačuje podporou, empatií, schopností naslouchat a důvěrným přístupem při řešení problémů. Ve svém jednání se žáky by neměl vystupovat jako učitel, ale jako rovnocenný partner. Měl by být dobrý posluchač a rádce, ovšem neměl by moralizovat! S rodiči by měl spolupracovat, vést aktivní komunikaci a umět řešit problémy (Kraus, 2008).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZUMNÉ ŠETŘENÍ

V závěrečné práci jsem se rozhodla použít kvantitativní výzkumnou strategii. Prvotním úkolem bylo analyzovat odbornou literaturu za účelem zjištění potřebného množství informací. Oblast poznání mi pomohly rozšířit rozhovory, které jsem vedla s rodiči a učitelkami. Ze zjištěných informací mi vyplynuly hypotézy, které jsem následně podrobila testování. Nástrojem mého empirického výzkumu byl dotazník, určený rodičům dětí v první třídě základní školy. Výhodou dotazníku je poměrně rychlé získávání dat od velkého počtu respondentů. Strukturovaný dotazník obsahoval 20 uzavřených a polouzavřených otázek. U dvou otázek byla možnost výběru více odpovědí, jinak se vybírala pouze jedna odpověď. Vyplněné dotazníky jsem podrobila analýze dat, výsledky jsem interpretovala, konfrontovala s odbornou literaturou a vyvodila závěry.

4.1 Cíl výzkumu a stanovení hypotéz

Prioritním cílem bylo zjistit připravenost dětí při zvládnutí nároků nutných pro úspěšnou adaptaci v první třídě základní školy. Náročnost povinné školní docházky posuzovali rodiče prvňáčků na základě svých zkušeností. Problematika v sobě zahrnuje zvládnutí školní práce, začlenění v kolektivu a spokojenost dětí v první třídě.

STANOVENÍ HYPOTÉZ

H₁: Děti jsou schopny adaptace na školní prostředí bez výraznějších potíží.

H₂: Většina dětí využívá možnosti navštěvovat školní družinu.

H₃: Děti častěji využívají zájmové kroužky nabízené školou než od jiných volnočasových institucí.

H₄: U dětí s odkladem povinné školní docházky se vyskytly problémy s výslovností ve větší míře, než u dětí, které nastoupily povinné vzdělávání v řádném termínu.

4.2 Metoda výzkumu

V závěrečné práci jsem použila metodu kvantitativního výzkumu, který zjišťuje vztah mezi proměnnými. Kvantitativní výzkum popisuje realitu pomocí čísel, jejichž výsledné hodnoty prokazují verifikaci nebo naopak falzifikaci stanovených hypotéz. Kvantitativní výzkum vychází z deduktivní strategie, tedy postup od obecného ke konkrétnímu. Z teorie jsou dedukovány hypotézy, které jsou následně ověřovány.

„Hypotéza je tvrzení, které říká, jaké vztahy mezi pojmy bychom měli najít, pokud je naše hypotéza pravdivá“ (Vavřík, 2012, s. 64).

Hypotézy jsou podrobeny testování a následně stanovena jejich verifikace nebo falzifikace. Aby průzkum odrážel pravdivost sociální reality, musí být dobře zvolen výzkumný vzorek. Složení respondentů je rozhodující pro získání správných údajů. Pro zobecnitelné závěry je nutné vybrat reprezentativní vzorek, který obsahuje charakteristiky odpovídající dané populaci. Neinferenční statistika pouze popisuje zkoumanou skupinu respondentů, ale výsledné údaje nelze zobecnit na širší populaci. Údaje od respondentů jsem se rozhodla získat prostřednictvím dotazníku, který je nejčastěji používanou technikou v kvantitativním výzkumu. Dotazníkové šetření umožňuje získat od jednoho respondenta odpovědi na poměrně velké množství otázek. Dotazník může vyplnit mnoho respondentů v krátkém časovém intervalu. Získané výsledky lze relativně jednoduše a rychle zpracovat. Nevýhoda dotazníku spočívá v tom, že položené otázky nemohou jít do hloubky a někdy neukazují to, co by dotazovaný skutečně chtěl sdělit (Vavřík, 2012). Struktura otázek by měla být jasná a stručná, aby je respondent mohl jednoduše zodpovědět. Pro snadné zpracování údajů je ideální volit uzavřené otázky. Obvykle je nutné u některých otázek zajistit možnost subjektivní odpovědi, proto se zařazují otázky otevřené, které umožňují širší rozvinutí odpovědi. Množství otevřených otázek by mělo být minimální, aby nenastaly komplikace při zpracování výsledků. Výběr možnosti z nabídnutých odpovědí, umožňuje jednoduché zpracování výsledků. Podmínkou dobře provedeného výzkumu je validita a reliabilita staveného dotazníku. Validita dotazníku je ukazatelem platnosti, tedy, že dotazník zjišťuje skutečně to, co má zjišťovat má. Validita je zárukou přesnosti pokládaných odpovědí, nutných pro následnou analýzu dat. Reliabilita vyjadřuje spolehlivost, schopnost dotazníku zaznamenat spolehlivě zkoumané jevy (Chrátka, 2007). Dostatečná reliabilita předpokládá stejnou opakovatelnost při získávání obdobných údajů. Ověřit hypotézy lze za předpokladu, že položky v dotazníku mají dostatečnou míru validity a reliability.

4.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Průzkum sleduje adaptaci dětí v první třídě základní školy, proto cílovou skupinou byli rodiče prvňáčků ve školním roce 2014/2015. Výzkum jsem realizovala v průběhu měsíce ledna a února v pěti třídách na třech základních školách v kraji Vysočina a Jihomoravském kraji. Vybrán byl městyš Luka nad Jihlavou, který má 2781 obyvatel a nachází se 10 kilometrů od krajského města Jihlava. Místní Základní škola vzdělává 270 žáků.

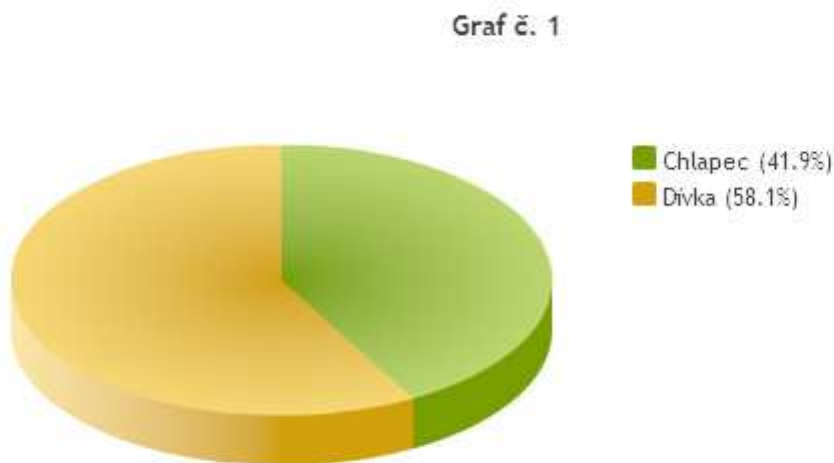
V Jihlavě proběhl průzkum na Základní škole Havlíčkova, kterou navštěvuje 350 žáků. V Brně byl výzkum zrealizován na Základní škole Mutěnická, která vzdělává 344 žáků. V Lukách nad Jihlavou byli rodiče seznámeni s probíhajícím průzkumem na třídní schůzce, kde jim byl dotazník předán. V Jihlavě a v Brně byly dotazníky doručeny rodičům prostřednictvím třídních učitelek. Dotazníky byly rozdány v počtu 38 kusů v Lukách nad Jihlavou, 30 kusů v Jihlavě a 43 kusů v Brně. Celkem bylo osloveno 111 rodičů, návratnost byla 96 dotazníků, tedy 86,5%. Vzhledem k chybějícím odpovědím, musely být vyřazeny tři dotazníky. Pro zpracování a následnou analýzu bylo použitelných 93 dotazníků, tedy 83,8%.

4.4 Analýza a interpretace výsledků

U dotazníků jsem provedla kontrolu a ve třech případech byly dotazníky nevyhovující. Důvodem bylo vynechání jedné odpovědi, většinou se jednalo o určení pohlaví dítěte nebo odložení povinné školní docházky. Dotazníky jsem zadala do počítače a sledovala četnost odpovědí. Získané výsledky jsem graficky zpracovala.

Otázka č. 1: Pohlaví dítěte

Z celkového počtu 93 dětí bylo 39 chlapců a 54 dívek.

Graf č. 1. Pohlaví dítěte

Otázka č. 2: Mělo Vaše dítě odklad povinné školní docházky?

Graf č. 2

Graf č. 2. Odklad povinné školní docházky

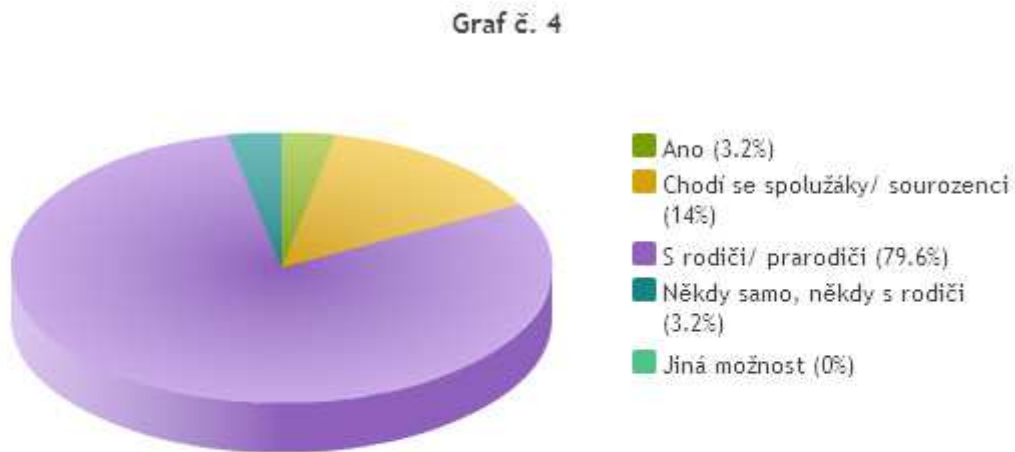
V řádném termínu nastoupilo školní vzdělávání 71 dětí, odklad školní docházky mělo 14 chlapců a 8 dívek, tedy 22 dětí z celkového počtu 93. Beníšková (2007) uvádí, že téměř čtvrtina dětí nastupujících do první třídy má za sebou odklad školní docházky. Z výsledků šetření je patrné, že opravdu skoro čtvrtina dětí odklad měla. Zároveň se potvrzuje skutečnost, že chlapci mají častější odklad školní docházky než děvčata. V uvedeném grafu je to téměř dvojnásobný počet chlapců než dívek. Třídní učitelky uvádí, že chlapci jsou méně samostatní, mají problém v oblasti sebeobsluhy i v pracovních činnostech. Děvčata jsou pečlivější, zodpovědnější a samostatnější. Snaží se dosahovat lepších výsledků, srovnávají se s ostatními spolužáky a jsou více ctižádostivé.

Otázka č. 3: Těší se Vaše dítě do školy?

Graf č. 3. Emoční přístup dítěte ke škole

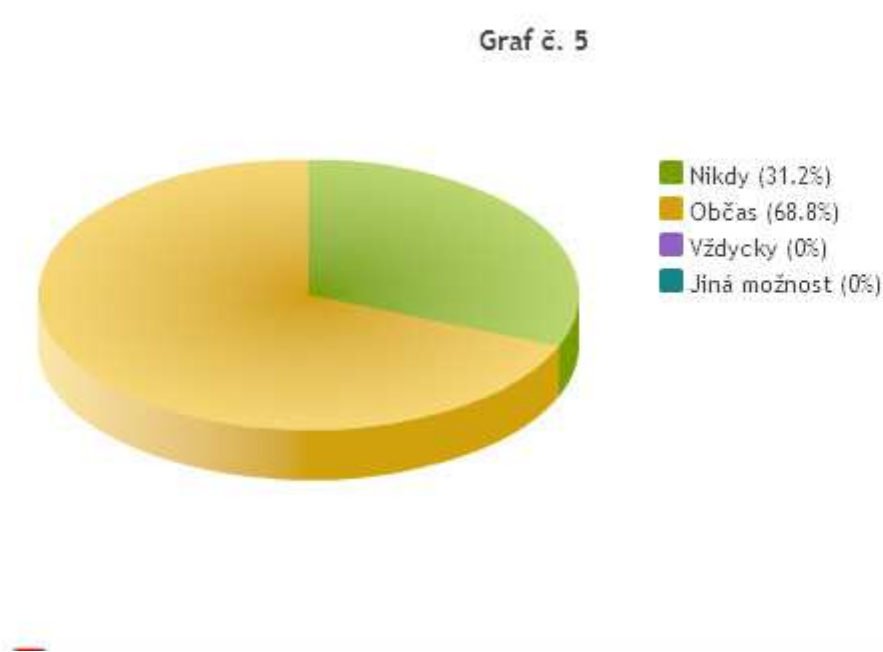
Z grafu lze vidět, že převážně se děti do školy těší. Nejčastější odpovědí bylo ano, ale rodiče připouští, že se dětem občas nechce, celkem 43. Jednoznačně ano odpovědělo 39 rodičů. Někdy ano, jindy nikoliv vybralo 7 rodičů a 4 připouštějí, že se dítěti spíše do školy nechce. Otázka pozitivního přístupu ke škole úzce souvisí s motivací žáka a jeho školní úspěšností. Dle Vágnerové (2001) motivaci ovlivňuje postoj rodiny ke škole a ke vzdělání obecně. Většina českých rodin usiluje o dobrý prospěch žáka, tedy je pro ně vzdělání dítěte důležité. Pokud vzdělání není pro rodiče významné a preferují jiné hodnoty, nelze od dítěte očekávat nadšení pro školu. Dítě si pak tyto hodnoty přebírá do života. Žák, který je úspěšný ve školní práci, je spokojený a do školy se těší. V neposlední řadě jsou to kamarádi, za kterými se dítě těší do školy. Proto je důležité, aby dítě umělo navazovat přátelství a mělo ve škole kamarády.

Otázka č. 4: Chodí Vaše dítě samo do školy a ze školy?

Graf č. 4. Způsob docházení do školy

Otázka zaměřená na samostatnost a důvěru svěřenou dítěti ukazuje jasnou skutečnost, že 74 dětí je na cestě do školy a zpátky doprovázeno rodiči, případně prarodiči. Se sourozenci nebo se spolužáky chodí 13 dětí, občas samo odpovědělo 3 a další 3 děti chodí samy.

Vzdálenost bydliště od školy výrazně ovlivňuje, jakým způsobem je dítě do školy dopravováno. Ze vzdálenějších míst jezdí děti autem s rodiči nebo hromadnou dopravou. Rodiče doprovázejí dítě především z obavy o jeho bezpečnost. Dalším důvodem je praktičnost, rodiče často jezdí do práce a z práce autem, proto dítě automaticky berou vozem do školy. Má-li předškolák staršího sourozence, chodí do školy spolu nebo s ostatními spolužáky.

Otázka č. 5: Bývá dítě po vyučování unavené?

Graf č. 5. Zvládání únavy dítěte po vyučování

Otázka zjišťuje, zda je čas strávený ve škole pro dítě náročný a vyčerpávající. Téměř $\frac{3}{4}$ rodičů připouští, že občas je dítě po vyučování unavené, jedná se o počet 64, nikdy není unaveno 29 dětí. Malý školák musí vyvinout velké úsilí a občasná únava je normální. Během vyučování je nutné se soustředit a řada aktivit může být vyčerpávající. Dítě navštěvuje školní družinu, zapojuje se do dalších činností, jako jsou hry, pohybové aktivity apod. Školní týden je náročný kolotoč plný povinností, úkolů a kroužků, které malý školák musí zvládnout. Zvýšená únava je především zpočátku přirozená.

Otázka č. 6: Povídáte si o tom, co se ve škole událo?

Graf č. 6

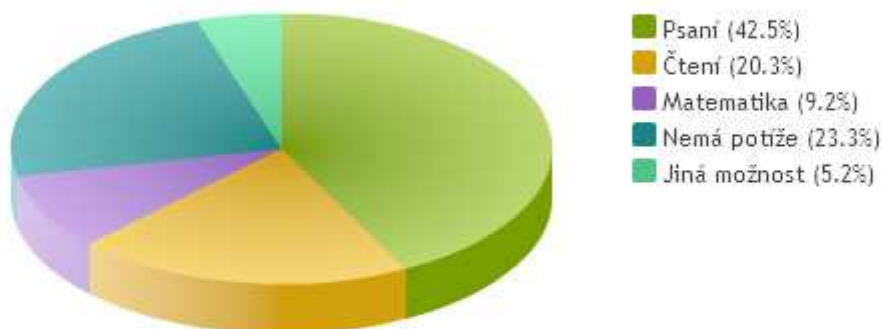

Graf č. 6. Sdílení zážitků ze školního dne

Převážná většina rodičů hovoří s dítětem o tom, co ve škole zažilo a co se mu líbilo, případně nelíbilo. Celkem 82 dětí sděluje zážitky ze školy, 8 občas a 3 děti spíše nechtějí o škole hovořit. Děti většinou nadšeně mluví o tom, co se ve škole událo. Někdy je na dotaz: „Co bylo ve škole?“, jen stručná odpověď, proto je lepší nechat iniciativu na dítěti. Není dobré dítě do rozhovoru nutit, vyzvídat, obvykle se rozovídá později. Důležité je umět dítěti naslouchat a sdílet s ním zážitky. Rodiče jsou pro dítě spojencem, který ho umí vyslyšet, chápe ho a umí mu poradit. Dítě se pak nebojí, svěřit se případnými problémy.

Otázka č. 7: Co dělá dítěti ve škole největší potíže?

Graf č. 7

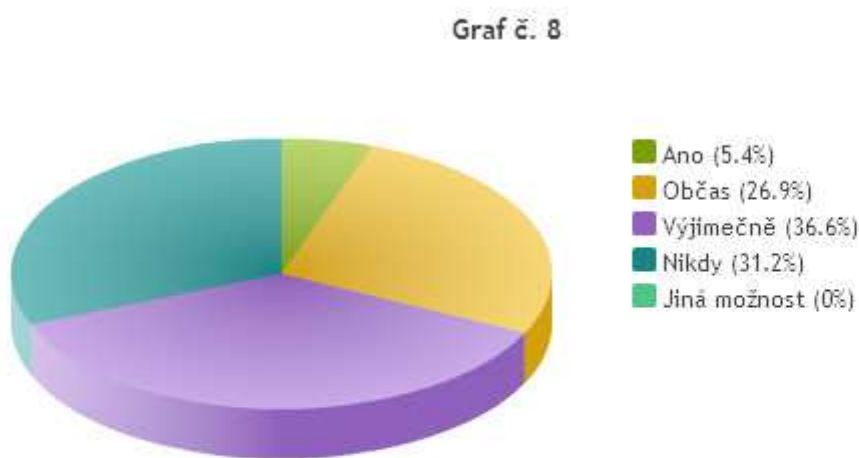
Graf č. 7. Náročnost školního vyučování

Podle očekávání dělá dětem největší potíže psaní, počet 42 to dokazuje. Čtení je druhou nejtěžší činností, jak ukazuje počet 20 a 9 dětí má potíže s matematikou. Jiná možnost zahrnuje 5 dětí, jedná se o tělesnou a výtvarnou výchovu. U dvou dětí to je anglický jazyk, který je vyučován na základní škole v Brně, další dvě školy angličtinu v první třídě nemají. U jednoho dítěte napsali rodiče odpověď, že má problémy se soustředěním. Počet 23 dětí nemá potíže se žádným předmětem.

Vágnerová (2001) uvádí, že psaní je v těsném spojení s výukou čtení. Školák se učí psát a zároveň kontroluje, co napsal, tedy musí umět po sobě přečíst, co vytvořil. Dítě si osvojuje písmo tiskací a psací. Učí se tvary písmen malé a velké abecedy, spojování písmen do slov, opisování textu a psát podle diktátu. Vyžaduje-li situace více procvičovat psaní, je ideální nácvik 10-15 minut denně. Raději kratší časový interval, ale častější trénink než hodinové psaní. Dítěti lze vyznačit pomocné linky do školního sešitu, které ukazují velikost malých a velkých písmen (Beníšková, 2007). Dlouhým psaním není dobré malého školáka přetěžovat. Psaní několikrát na nečisto a pak teprve do školního sešitu

může mít opačný efekt. Čím déle bude psát, tím více bude unavenější a výsledek bude horší než na začátku. Kutálková (2000) upozorňuje, že pro správnou techniku psaní je důležité držení těla, vzdálenost očí od papíru, držení tužky, její směr a tlak při psaní a volné zápěstí.

Otázka č. 8: Stěžuje si Vaše dítě na ostatní děti ze školy?

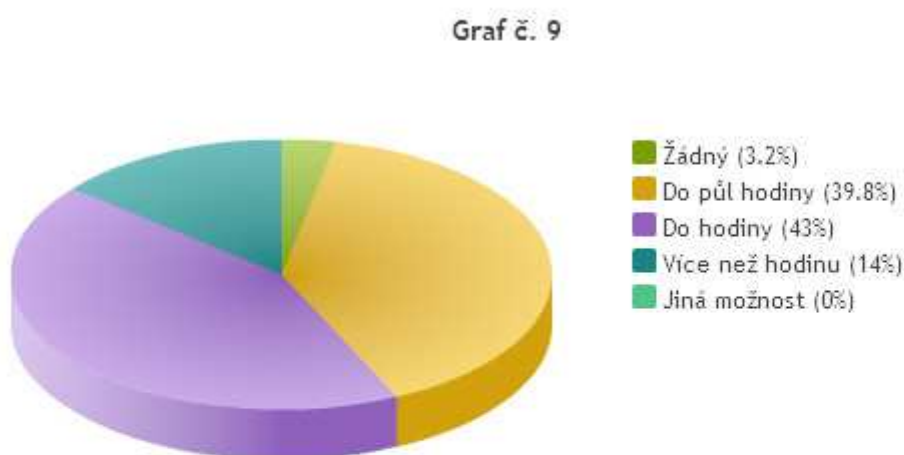

Graf č. 8. Stěžování na ostatní spolužáky

Ve výjimečných případech 34 děti přichází domů se stížnostmi na spolužáky. Občas si stěžuje 25 dětí, 5 dětí si stěžuje pravidelně a nikdy 29 dětí. V první třídě se žaluje často a hodně, nejen doma rodičům, ale také paní učitelce. Dítě by se mělo naučit rozlišit, co je žalování a co oprávněná stížnost. Vždy je dobré být ostražitý a naslouchat dítěti. Říčan (2013) uvádí, že děti v našich podmínkách obyčejně přestávají žalovat kolem desátého roku. Později dokonce děti nežalují ani na největšího nepřítele. Bylo by to ponižující a raději zarytě mlčí. Zde je nebezpečí vzniku šikany, která v pozdějších ročnících bývá častější. Říčan (2013) dokonce nabádá zaměřit rodinnou výchovu k tělesnému střetnutí. Může nastat nepříjemná situace, ve které se dítě ukáže před ostatními jako příliš citlivé

nebo slabé a snadno se tak stane terčem šikany. Dítě by se mělo naučit nebát se fyzického střetu a v případě nutnosti použít sílu pro přiměřenou sebeobranu. Zároveň je však důležité dítěti vštěpovat ohleduplnost vůči ostatním dětem a ke všem živým tvorům (Říčan, 2013).

Otázka č. 9: Jaký čas zabere dítěti příprava na vyučování?

Graf č. 9. Příprava na vyučování

Příprava na vyučování zabere téměř hodinu 40 dětem, o něco méně 37 dětí je schopno se připravit do půl hodiny. Až 13 dětí se připravuje déle jak jednu hodinu a 3 děti se nepřipravují vůbec. Odborná literatura uvádí, že školní příprava by neměla přesáhnout půl hodiny, ovšem je nutné připočítat i čas na procvičení čtení. Proto první dva případy lze považovat za přijatelné. Příprava delší jak jednu hodinu je pro dítě vyčerpávající. Dítě musí být unavené a škola se pro něj může stát neoblíbenou povinností. Většina učitelů dětem v první třídě dává obvykle jeden nebo dva úkoly na další den, což by dítě do hodiny mělo zvládnout. Domácí příprava by měla probíhat v pravidelném čase a na stálém místě. Rodiče by neměli dítě přetěžovat přehnanými nároky. Rodičovská trpělivost a tolerance je při plnění domácích úkolů nezbytná.

Otázka č. 10: Baví dítě domácí úkoly?

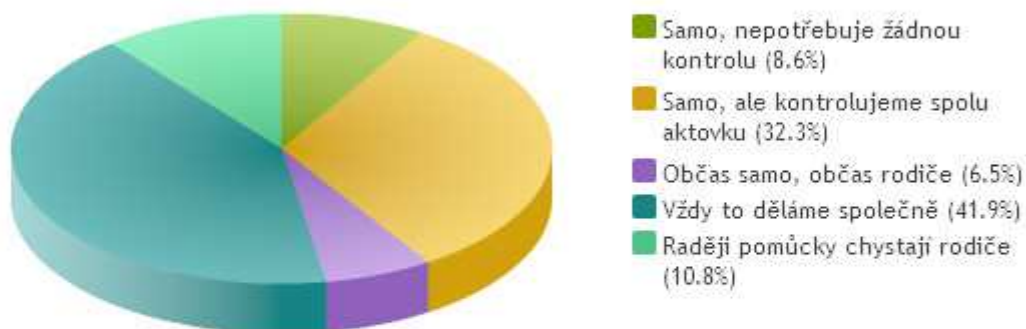
Graf č. 10. Plnění domácích úkolů

Možnost, kdy se dětem občas do úkolů nechce, připouští 55 rodičů. Počet 25 uvádí, že dítě úkoly dělá rádo. Deset rodičů označilo možnost, že dítě většinou úkoly dělat nechce a počet tři potvrzuje, že školák úkoly dělá nerad. Od malého školáka nelze očekávat, že bude dělat nadšeně domácí úkoly. Jedná se o povinnost, která je nutností a lze ji přirovnat k pracovní činnosti dospělého. Pravidelnost je dobrým pomocníkem při plnění domácích úkolů. Nastavení stálého času pro plnění úkolů ulehčí dítěti i rodičům přípravu. Povinnost se stane zautomatizovanou a dítě, které si navykne na plnění úkolů, je bude snadněji zvládat. Jsou i děti, které úkoly dělají s nadšením. Z průzkumu vyplývá, že čtvrtina dětí dělá úkoly ráda.

Rodiče by měli na plnění domácích úkolů dohlížet. Dítě přítomnost rodičů obvykle vítá, při přípravě je jistější a více se snaží. V dalších ročnících postupně úkoly zvládá samo a stačí jen konečná kontrola rodičů. Tento postup je individuální a vždy je rozhodující, jak je dítě šikovné a samostatné.

Otázka č. 11: Kdo chystá dítěti pomůcky (sešity, učebnice, atd.) do školy?

Graf č. 11

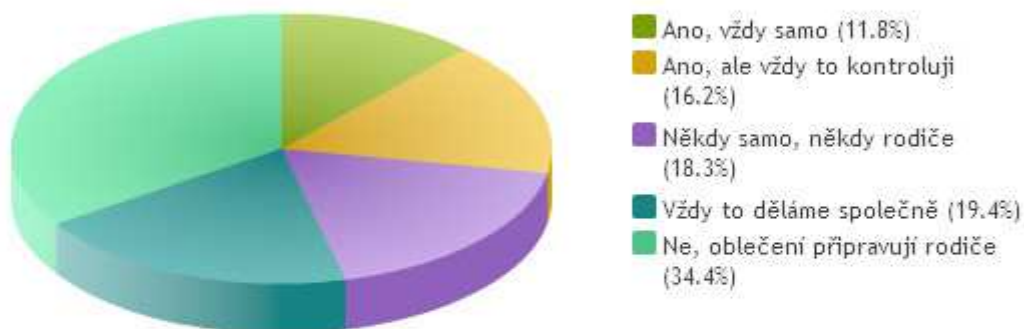

Graf č. 11. Příprava školních pomůcek

Chystání školních pomůcek patří mezi další povinnosti školáka. Počet 39 uvádí, že tuto povinnost dělají společně. Dalších 30 uvádí, že dítě si chystá pomůcky samo, ale pak následuje kontrola od rodičů. Variantu, kdy vše dělají rodiče, uvedlo deset a osm dětí chystá vše samo, níž by rodiče museli aktovku zkontrolovat. Počet 6 uvedl, že někdy to udělají rodiče, někdy dítě. Z uvedených údajů lze vidět nejednotnost i přípravě pomůcek. Příprava školních potřeb je důležitá stejně jako plnění úkolů. Dítě podporuje k samostatnosti a vede ho k odpovědnosti. Ideální je možnost, kdy tuto povinnost dělá dítě samo a rodič jen zkontroluje jeho splnění.

Otázka č. 12: Připravuje si dítě samo oblečení na druhý den do školy?

Graf č. 12

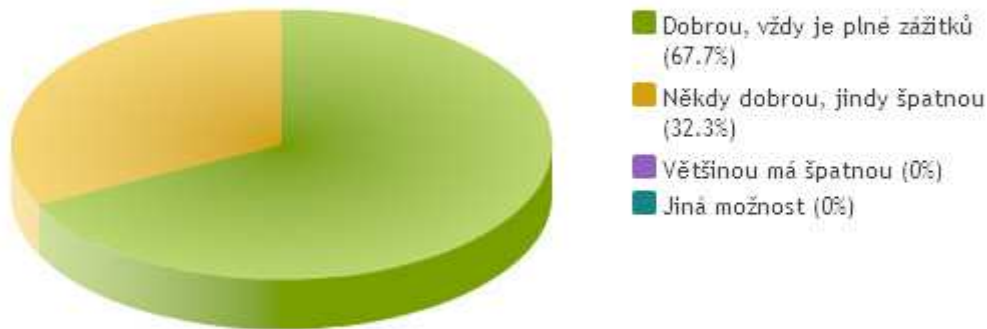
Graf č. 12. Příprava oblečení do školy

Stejně jako předchozí otázka i tato směřuje k samostatnosti dítěte. Bylo by dobré, aby tuto činnost dělali rodiče s dětmi společně. Dítě by mělo mít přehled o svých věcech a dokázat třídit oblečení podle použití na oblečení do školy, na domácí chození a na pobyt venku. Ve skutečnosti 32 rodičů oblečení chystá samo, další údaje mají podobné rozložení výsledků.

Příprava do školy souvisí i s tématem sebeobsluhy a samostatnosti. Dítě se musí umět samo oblékat a zavazovat tkaničky. Stejně tak hygienické návyky by měly být dostatečně osvojeny. Dítě musí vědět, kdy si má umýt ruce a nebát se ve škole používat toaletu.

Otázka č. 13: Jakou má dítě náladu, když přijde ze školy?

Graf č. 13

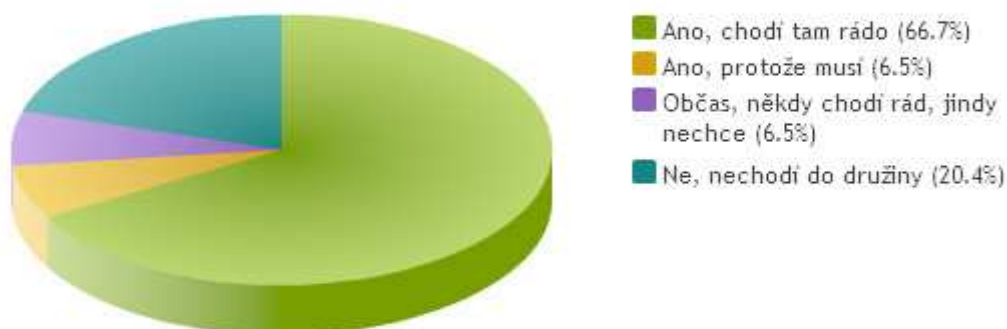

Graf č. 13. Náladu dítěte po příchodu ze školy

Vždy dobrou náladu po příchodu ze školy má většina dětí, což potvrzuje 60 rodičů. Druhý výsledek v počtu 36 ukazuje, že je dítě někdy v dobré náladě, jindy ji má špatnou. Náladu dítěte ovlivňuje celá řada faktorů, mezi které patří hodnocení učitele – známky, kamarádi, zážitky z vyučování nebo školní družiny. Velký význam, zde hraje třídní učitel. Jeho osobnost, schopnost probudit nadšení a zájem u dětí. Uvedené skutečnosti významně ovlivňují adaptaci dítěte na školní prostředí a v konečném důsledku způsob jakým dítě školu přijímá.

Otázka č. 14: Navštěvuje dítě školní družinu?

Graf č. 14

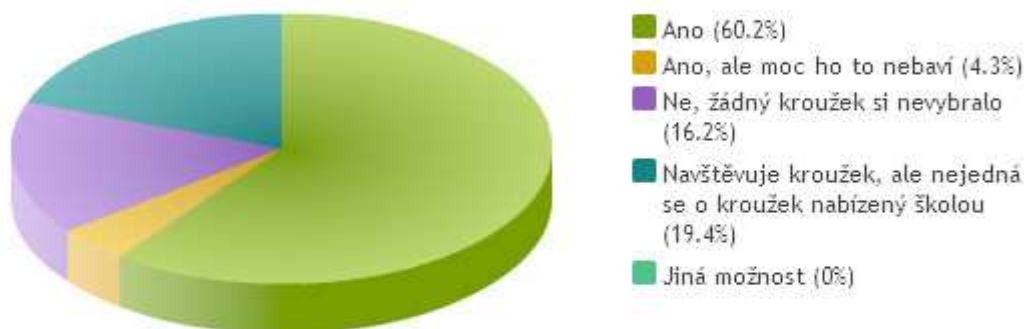
Graf č. 14. Docházka do školní družiny

Většina dětí v první třídě navštěvuje školní družinu, 62 dětí chodí do družiny ráda. Šest dětí tam chodí, protože musí a šest jen občas. Počet 19 dětí školní družinu nenavštěvuje vůbec. V tomto případě děti po vyučování vyzvedávají prarodiče, maminky, které jsou na rodičovské dovolené nebo rodiče, kteří pracují na směny. Někdy dítě chodí ze školy v doprovodu staršího sourozence.

Školní družina má velký význam v procesu školní adaptace. Dítě se zde setkává s ostatními dětmi z dalších ročníků. Učí se prosadit i v nevrstevnické skupině a navazuje vztahy s dalšími dětmi. Program družiny je pro děti speciálně upraven, zaměřen na rozvoj řady kompetencí, učí se spolupráci a rozvíjí komunikaci. Děti si hrají různé kolektivní hry, mohou se účastnit výtvarných a tvůrčích činností, pohybových aktivit nebo navštěvují školní zahradu. Školní družina doplňuje výchovné působení školy a rodiny.

Otázka č. 15: Využívá Vaše dítě zájmové kroužky nabízené školou?

Graf č. 15

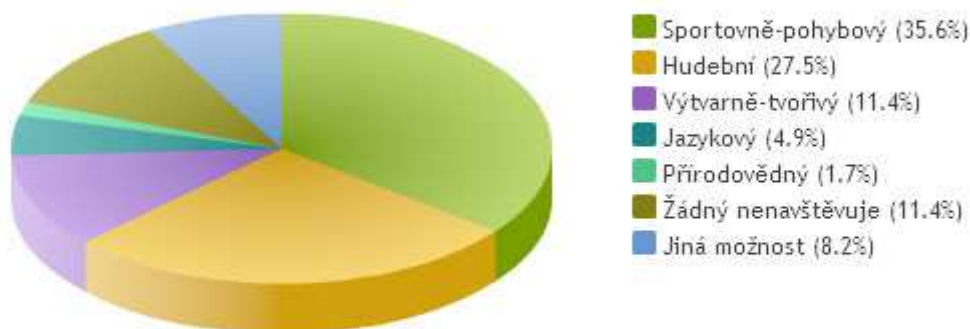

Graf č. 15. Zájem o volnočasové aktivity

Počet 60 dětí využívá možnosti navštěvovat kroužek ve škole, z toho 4 děti kroužek příliš nebaví. Kroužek, který nezřizuje škola, navštěvuje 18 dětí. Do žádného zájmového kroužku nechodí až 15 dětí. Obvykle děti s nadšením tyto aktivit přijímají a převážně volí kroužky pohybové. Po dlouhém dopoledni stráveném v lavici jsou pohybové kroužky ideálním způsobem odpočinku. Provozování nějaké zájmové činnosti má pro dítě velký přínos. Při aktivitách naplňuje dítě pocit seberealizace, protože něco tvoří, něčeho je přímým účastníkem, učí se novým věcem a nepřímo se vzdělává. Zájmové kroužky nabízejí dětem bohatost sociálních vztahů. Často se jedná o činnosti kolektivní, kde se děti učí soupeření, spolupráci a komunikaci. Společné aktivity umožní dětem, které jsou si vzdálené, otevřít cestu a najít společnou řeč. Dítě se těší do kroužku na kamarády a nové zážitky.

Otázka č. 16: Jaký typ zájmového kroužku dítě navštěvuje?

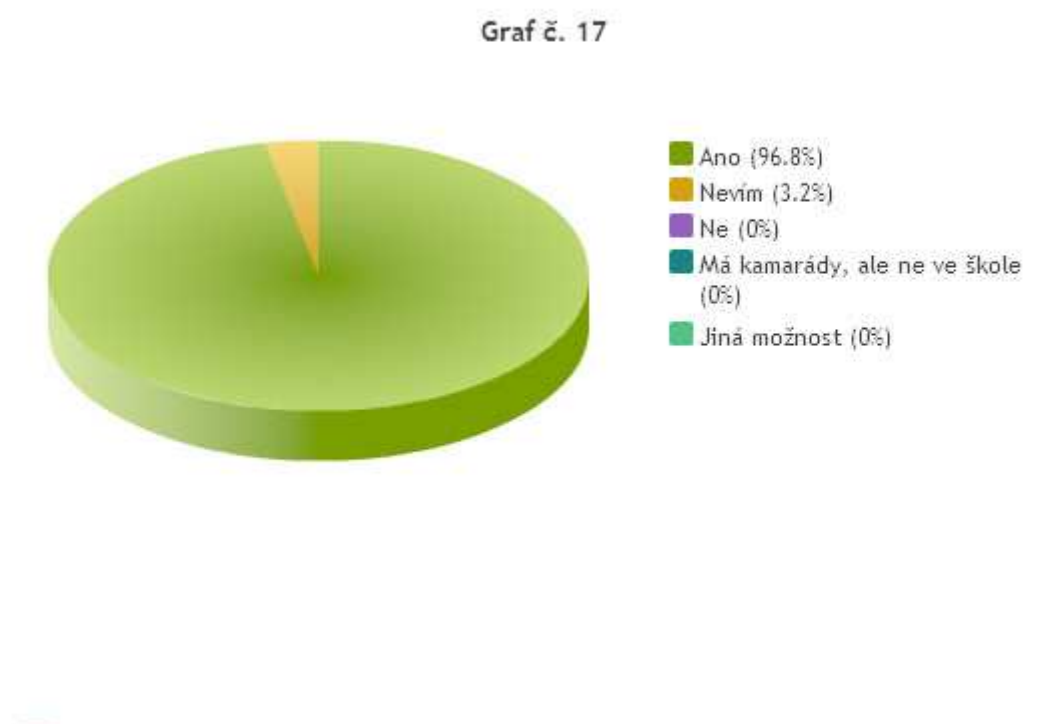
Graf č. 16

Graf č. 16. Výběr zájmového kroužku

Zde bylo možné zvolit více odpovědí, jednoznačně ve výběru kroužků vede sportovní-pohybový – počet 44. Rovněž o hudební kroužky je velký zájem – počet 34. Výtvarně tvořivou činnost volí 14 dětí, následuje 6 dětí v jazykovém kroužku a dvě děti chodí do přírodovědného kroužku. Jiná možnost měla zastoupení v následujících aktivitách: kroužek dramatický (5), skaut (3), pionýr (1), všeználek (1), logopedický (1). Nabídka zájmových kroužků je poměrně široká a odvíjí se od možností školy.

Rodiče by měli počet zájmových kroužků volit tak, aby je malý školák zvládl. Velké množství kroužků může být náročné nejen pro dítě, ale i pro rodiče. Především, pokud se jedná o kroužky, které jsou na více místech. Přejíždění a čekání je časově náročné a na plnění školních úkolů se dostává času až navečer, kdy je dítě většinou unavené. Rozhodně zájmové aktivity ano, ale v přiměřené míře. Není dobré dítě množstvím aktivit přetěžovat, ale alespoň do jednoho zájmového kroužku by dítě chodit mělo. V některých případech může být i problém ekonomický, protože kroužky pro děti bývají poměrně drahé.

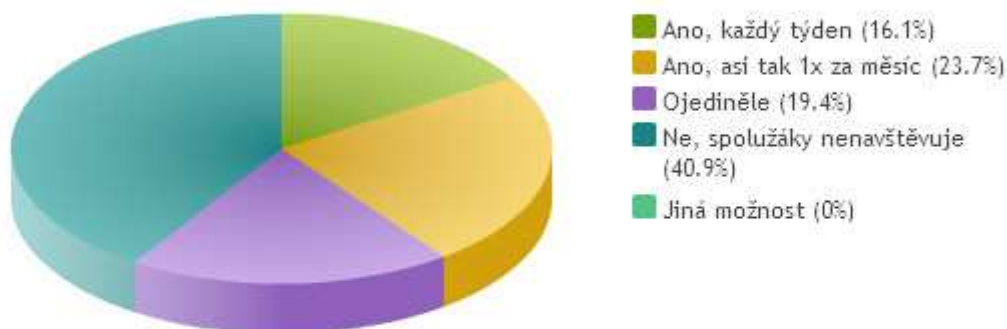
Otázka č. 17: Našlo si dítě mezi spolužáky kamarády?

Graf č. 17. Kamarádství mezi spolužáky

Graf jednoznačně ukazuje, že děti mezi spolužáky mají kamarády. V průzkumu to z 93 dětí potvrdilo 90 rodičů, další 3 pochybují a označili možnost nevím. Dítě do školy často nastupuje s kamarády ze školky, ale může se také stát, že ve škole nikoho nezná. V sociálních vztazích by si dítě mělo být jisté a mělo by umět navázat kontakt s ostatními dětmi. Při interakci musí umět adekvátně komunikovat a být schopno prosadit se v kolektivu. Přátelství uspokojuje pocit sounáležitosti, dítě potřebuje někam patřit, být součástí vrstevnické skupiny a touží být kolektivem přijímáno. Když má mezi spolužáky kamarády, škola ho baví a těší se tam.

Otázka č. 18: Navštěvuje se některým ze spolužáků?

Graf č. 18

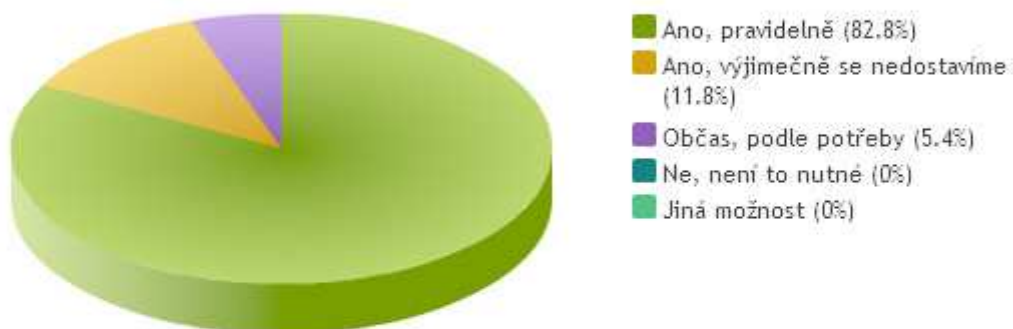

Graf č. 18. Navštěvování se spolužáky

Necelá polovina rodičů (38) uvedla, že spolužáky dítě nenavštěvuje. Dalších 22 odpovědí potvrdilo frekvenci návštěv 1x za měsíc. Ojedinele označilo 18 rodičů, v tomto případě se jedná nejčastěji o návštěvu, když dítě slaví narozeniny a zve si některé spolužáky domů. Naopak 15 rodičů potvrdilo, že dítě chodí na návštěvu za spolužákem každý týden. V první třídě se děti příliš nenavštěvují. Nejprve se blíže poznávají, vztahy mezi dětmi se postupně třídí a nová přátelství se teprve utváří. Některé děti se znaly již v předškolním období, ale většina se poznává až v první třídě. Pokud dítě chce pozvat svého spolužáka domů, rodiče by mu měli vyjít vstříc. Pevná kamarádství se postupně upevňují.

Otázka č. 19: Účastníte se třídních schůzek?

Graf č. 19

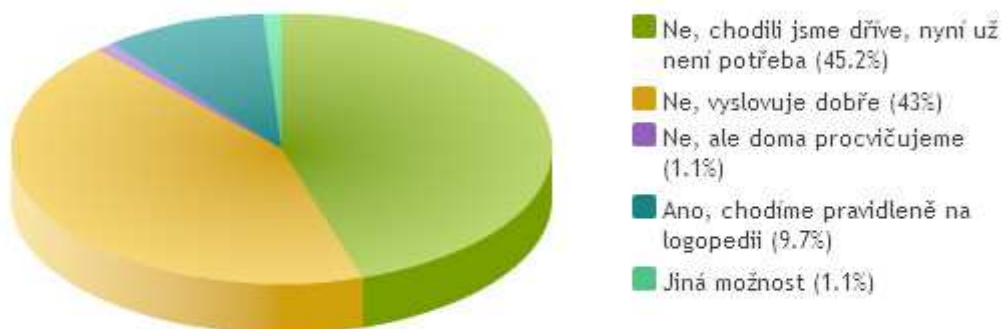
Graf č. 19. Zájem rodičů o třídní schůzky

Pravidelnou účast na třídních schůzkách potvrdilo 77 rodičů. Výjimečně se nedostaví 11 a 5 chodí na třídní schůzky podle potřeby. Průzkum ukazuje, že rodiče mají zájem o vzdělání dítěte, jsou aktivní a snaží se být informováni. Na třídních schůzkách rodiče získají informace o prospěchu žáka, jak ve škole pracuje a co by bylo potřeba zlepšit. Třídní učitelka informuje o chování žáka, zda je ctižádostivé, zodpovědné, sebekritické nebo potřebuje více podpořit a motivovat.

Účast rodičů na třídních schůzkách citlivě vnímají především děti. Když vidí zájem svých rodičů o školní výsledky, může to ovlivnit jejich motivaci ke školní práci. Děti mají větší respekt k rodičům i ke školnímu vzdělávání. Ke svým rodičům chovají důvěru a nebojí se o svých problémech hovořit. Pokud se rodiče nezajímají o školní výsledky svých dětí, nelze očekávat, že děti budou ke školní práci dostatečně motivovány. Děti nezískají potřebné návyky, důležité hodnoty a respekt ke školnímu vzdělávání.

Otázka č. 20: Využíváte služeb logopedické poradny?

Graf č. 20

Graf č. 20. Logopedická příprava

Z průzkumu plyne, že až 40 dětí nikdy nepotřebovalo návštěvu v logopedické poradně. Nutnost chodit na logopedii označilo 42 rodičů, zároveň však potvrdilo, že dítě už na logopedii nechodí. Dalších 9 dětí logopedickou přípravu ještě absolvuje. V jednom případě procvičují pouze doma a jeden školák je na logopedii teprve objednan. Před nástupem do první třídy, by měla být úspěšně zakončena logopedická příprava. Správná výslovnost je důležitá nejen v komunikaci s učitelem, ale také při čtení a psaní. Špatná výslovnost může způsobit problémy ve psaném projevu. Při psaní si dítě slovo nejprve vyhláskuje a poté napíše. Nesprávná výslovnost může způsobit chybný zápis slova. Obvykle jsou rodiče o nutnosti logopedického nácviku informováni již v mateřské škole, ale v současnosti je problém se zařazením do péče logopeda. Objednací lhůty jsou poměrně dlouhé a řada logopedů děti odmítá.

4.5 Hodnocení výzkumných hypotéz

H₁: Děti jsou schopny adaptace na školní prostředí bez výraznějších potíží.

Úspěšnou adaptaci dítěte ovlivňuje zralost dítěte, motivace ke školní práci a spokojenost ve školním prostředí. Získané výsledky v těchto třech oblastech uvádím následovně.

Školní zralost a školní připravenosti:

V řádném termínu nastoupilo školní vzdělávání 76,4% dětí (z celkového počtu 93 dětí nastoupilo 71). Po vyučování bývá občas unaveno 68,8% dětí (64), nikdy 31,2% (29). Školní potřeby chystají děti společně s rodiči 41,9 % (39), samo nebo s kontrolou 40,9% (30); oblečení do školy chystají hlavně rodiče 34,4% (32), společně 19,4%. Logopedickou přípravu má ukončeno 88,2% dětí (82). Z těchto výsledků plyne dostatečná úroveň školní zralosti a připravenosti.

Motivace ke školní práci:

Do školy se těší 88,2% (82) dětí; přípravu na vyučování zvládnou děti v akceptovatelném časovém rozmezí 30-60 minut v 82,8% (77); většinou dělá úkoly rádo 59,1% (55), vždy rádo 26,9% (25). Pravidelně na třídní schůzky chodí 82,8% (77) rodičů, jejich zájem o školní výsledky významně ovlivňuje motivaci dítěte. Uvedená data ukazují dostatečnou motivaci pro školní práci.

Spokojenost ve školním prostředí:

Zážitky ze školy sděluje rodičům 88,2% (82); s dobrou náladou ze školy přichází 67,7% (60); družinu navštěvuje 79,6% (74); do školních zájmových kroužků chodí 64,4% (60); kamarády našlo ve škole 96,8% (90); se spolužáky se navštěvuje více či méně nepravidelně 59,1% (55) dětí. Všechny uvedené hodnoty převyšují hranici 50%, proto lze konstatovat spokojenost dětí ve škole.

Z uvedených výsledků vyplývá, že děti jsou schopny poměrně úspěšně se adaptovat na školní prostředí. **Hypotéza č. 1 byla verifikována.**

H₂: Většina dětí využívá možnosti navštěvovat školní družinu.

Školní družinu navštěvuje 79,6% dětí (74), z toho do družiny chodí jen občas 6,5% dětí (6). Vůbec do družiny nechodí 20,4%, tedy z celkového počtu 93 dětí, nenavštěvuje školní družinu 19 dětí. V úspěšné adaptaci na školní prostředí hraje družina významnou roli. Prvňáček se setkává s dalšími dětmi a navazuje kamarádství. Děti se nemusí těšit

na vyučování, ale rozhodně se téměř vždy těší do družiny. Matějček a Dytrych (1994) uvádí, že spokojené společenské zařazení je důležitější než školní vysvědčení (Matějček, Dytrych, 1994). Tuto skutečnost rodiče často nedoceňují. Dítě, které je v kolektivu oblíbené, si snadno získává kamarády, do školy pak chodí rádo a těší se tam. Ve školní práci se snaží dosáhnout stejné úrovně jako kamarádi, kteří v něm nevědomky probouzí ctižádostivost a ambice. Školní družina nabízí dětem nejen prostor pro utváření nových přátelství, ale zajišťuje především výchovnou a vzdělávací činnost. Děti jsou podporovány k tvořivosti, kreativitě, vlastnímu myšlení a hodnocení činnosti. Paní učitelka dává dětem prostor na diskuzi a vyjádření vlastních názorů, přání a potřeb. Děti se mohou podílet na organizaci aktivit a jsou podporovány k vlastní iniciativě (Pávková, 2002). Program školní družiny zahrnuje činnosti vzdělávací, odpočinkové, pohybové, výchovné, které jsou zaměřené na rozvoj sociálních a komunikačních kompetencí. **Hypotéza č. 2 byla verifikována.**

H₃: Děti častěji využívají zájmové kroužky nabízené školou než od jiných volnočasových institucí.

Zájmové kroužky nabízené školou navštěvuje 64,4 % dětí (60). Další 19,4% (18) dětí navštěvuje zájmové kroužky, které nabízí jiná instituce. Žádnou zájmovou aktivitu neprovozuje 16,2% (15) dětí. Nejčastěji volí děti kroužek sportovně-pohybový (44), hudební (34) a výtvarně-tvořivý (14). Volba zájmového kroužku je ovlivněna možnostmi ve výběru. Nabídka sportovních a pohybových kroužků je poměrně široká a navíc tato aktivita kompenzuje sedavou dopolední činnost při vyučování. Zájmová činnost je pro dítě velmi prospěšná, protože dítě rozvíjí v mnoha oblastech. Dítě získává nové znalosti, učí se novým dovednostem, podporuje soutěživost, asertivitu, komunikaci, učí dítě vyrovnat se s porážkou a neúspěchem. Zájmový kroužek je místem, kde dítě získává nové kamarády a rozvíjí vztahy. Dítě se těší nejen na kroužek, ale i na kamarády. Ve školním kroužku se utváří nová přátelství, která přispívají k úspěšné adaptaci na školní prostředí. Do zájmových kroužků nabízené jinou institucí chodí 18 dětí. Do školních kroužků chodí 60 dětí. Z toho plyne jednoznačný výsledek, že kroužky nabízené školou se těší větší oblibě u dětí než kroužky poskytované jiným zařízením. **Hypotéza č. 3 byla verifikována.**

H₄: U dětí s odkladem povinné školní docházky se vyskytly problémy s výslovností ve větší míře, než u dětí nastoupených v řádném termínu.

V řádném termínu nastoupilo školní vzdělávání 76,4% dětí, tedy z celkového počtu 93 šlo do školy 71 dětí. Necelá čtvrtina dětí měla odklad školní docházky, tedy 23,7% (22) dětí. Chlapců bylo 15,2% (14), dívek 8,7% (8). Výsledky jednoznačně ukazují na vyšší nezralost chlapců než dívek. Z celkového počtu 22 dětí s odkladem, mělo 16 (72,7%) z nich problémy s výslovností. Počet 71 dětí nastoupilo v řádném termínu, 38 (53,5%) mělo problémy s výslovností a u 33 (46,5%) dětí byla vždy výslovnost dobrá. Problémy s výslovností jsou u předškolních dětí poměrně časté, proto je velmi důležité, aby před nástupem do školy byla nesprávná výslovnost odstraněna. Ve školní práci může špatná výslovnost způsobit řadu potíží, a to nejen při čtení, ale také při psaní. Děti, které nastoupily v řádném termínu, měly problémy s výslovností v 53,5%, u dětí s odkladem to je 72,7%. Hodnota 72,7% ukazuje častější problémy s výslovností u dětí s odkladem, než u dětí nastoupených v řádném termínu. **Hypotéza č. 4 byla verifikována.**

5 DISKUZE

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak děti zvládají nároky, které jsou na ně kladeny v první třídě základní školy. Práce propojuje poznatky z oblasti školního vzdělávání, upozorňuje na význam školní družiny a zájmových aktivit. Zjištěné údaje mohou přispět rodičům k lepší orientaci v problematice školní zralosti, školního vzdělávání a adaptace v novém zátěžovém prostředí. Uvedené poznatky mohou přiblížit rodičům, co očekávat, od zahájení povinného školního vzdělávání.

Zjištěné výsledky orientované na adaptaci dětí na školní prostředí jsou velmi optimistické. Zaměřila jsem se na tři oblasti významné pro tato zjištění: zralost dítěte, motivace ve školní práci a spokojenost dítěte ve škole. Odklad povinného školního vzdělávání mělo 23,7% dětí. Potvrdila se skutečnost, že odklad mají častěji chlapci (14) než dívky (8). Z výsledků plyne, že rodiče chlapců, kteří si nejsou jisti nástupem dítěte do školy, by měli být ve svém rozhodování ostražití. V případě potřeby lze dítě objednat na celkovou diagnostiku školní zralosti do pedagogicko-psychologické poradny. Rodina by dětem měla připravit dostatečně podmětne prostředí a ideálně prostřednictvím her rozvíjet jejich schopnosti.

Počet 88,2% dětí má ukončenou logopedickou přípravu. Správná verbální komunikace je pro úspěšné zvládnutí školních předmětů velmi důležitá. Odpovídající slovní vyjadřování a slovní komunikaci není dobré podceňovat. Ideální čas, začít navštěvovat logopedickou poradnu, je již v předškolním věku. Důležité je doma aktivně procvičovat špatně vyslovované hlásky. Velkým problémem je nedostatek logopedických pracovišť, proto někdy rodiče musí čekat až do první třídy, než je dítě přijato do logopedické poradny.

Za nejtěžší předmět rodiče považují psaní 42,5%, čtení 20,3%, matematiku 9,2% a žádné potíže nemá 23,3% dětí. Učení se čtení, psaní, počítání patří k základním požadavkům v první třídě. Rodiče by trpělivě, ale cílevědomě měli přistupovat k učení se požadovaným znalostem. Domácí školní příprava by měla být efektivní, aby dítě zbytečně nepřetěžovala. Procvičovat raději častěji a kratší dobu než dlouhé hodiny trénovat psaní nebo čtení. Průzkum ukázal, že do půl hodiny trvá domácí příprava 39,5% dětí, do hodiny je s procvičováním a úkoly hotovo 43% dětí. Více než hodinu se připravuje 14%, což není zcela v pořádku. Zde je na zvážení, jestli rodiče nemají přehnané nároky na dítě nebo, jestli prvňáček nemá sklon k nějaké poruše např. dysgrafii, dyslexii apod.

Do školy se děti většinou těší, což je významné především pro školní motivaci. Velkou roli v motivaci hraje přístup rodičů. Výborné je zjištění, že většina rodičů s dětmi komunikuje každý den o tom, co prvňáček ve škole zažil. Mohou se tak dozvědět, co se dítěti ve škole líbí, s kým se kamarádí, jak ho baví družina a kroužky nebo naopak zjistí, co dítěti vadí, co se mu nepovedlo apod. Otevřená komunikace umožňuje rodičům sdílet zážitky ze školního života jejich prvňáčka. V případě problému nebo neúspěchu dítě nebude mít ostych se doma svěřit. Pozitivní je zjištění, že se o školní výsledky dětí zajímá většina rodičů, až 82,8% chodí pravidelně na třídní schůzky. Komunikace mezi rodiči a třídní učitelkou ukazuje zájem rodičů o vzdělání dítěte a jeho školní adaptaci. Spokojenost prvňáčků můžeme vidět na náladě, se kterou přichází dítě ze školy, dobrou náladou má vždy 67,7%. Dalším významným ukazatelem jsou vztahy, které si dítě vytvořilo se svými vrstevníky. Mezi spolužáky si našlo kamarády 96,8%. Kamarádi jsou velmi potřební, dítě si díky nim lépe zvyká na nové prostředí a do školy se pak těší. Kamarády má prvňáček i mezi dětmi v družině a v zájmových kroužcích. Do družiny chodí 79,6% dětí a do školních kroužků 64,4%. Obě tyto oblasti jsou velmi významné pro úspěšnou školní adaptaci. Práce v těchto volnočasových aktivitách děti baví, nachází zde kamarády, které pojí společné zážitky a možnosti sebeuplatnění (Kraus, 2008).

ZÁVĚR

Tématem bakalářské práce byla adaptace dětí na školní prostředí a schopnost zvládat nároky plynoucí z požadavků školního vzdělávání. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda jsou děti schopny bezproblémové adaptace na školní prostředí při nástupu do první třídy. Problematika se opírala oblast školní zralosti, zvládnání nároků v neznámém zátěžovém prostředí a spokojenost prvňáčků. Práce upozorňuje na prostředí, která jsou pro malého školáka důležitá a která mu pomáhají zvládnout proces školní adaptace. Bakalářská práce může být přínosem pro rodiče předškolních dětí, rodiče prvňáčků, učitelů prvních tříd a vedoucí volnočasových aktivit.

V teoretické části jsem rozebrala podstatu osobnosti dítěte předškolního a školního věku, zaměřila se pojmy a souvislosti v procesu adaptace, školní zralosti, školní připravenosti, popsala hlavní problémy ve školní práci. V závěru teoretické části jsem vyzdvihla význam rodiny v procesu adaptace, požadavky školy a vzájemnou interakci mezi oběma institucemi.

Praktické části jsem popsala metodu šetření a výzkumné hypotézy. Cílem výzkumu bylo potvrdit nebo vyvrátit vybrané hypotézy. Metodou kvantitativního výzkumu byly dotazníky určené rodičům dětí v první třídě základní školy. Výzkumné šetření proběhlo v pěti třídách na třech základních školách v kraji Vysočina a Jihomoravském kraji. Zjištěná data jsem analyzovala, konfrontovala s odbornou literaturou a vyvodila závěry.

Nástupem do první třídy dítě prokazuje svoji připravenost pro školní práci, schopnost přijmou nové role jako je role spolužáka a žáka. Požadavky, které sebou školní výuka přináší, jsou nemalé. Rodiče by měli dítěti připravit takové podmínky, které mu co nejvíce zahájení školní docházky usnadní. Pomocí rozmanitých her podporovat dovednosti a rozvíjet schopnosti již v předškolním období. Mnoho informací k této problematice se nachází nejen na internetu, ale především v knihovnách, což bohužel mnoho rodičů neví. K dispozici je velké množství literatury, která ukazuje co u dítěte rozvíjet, jak s ním pracovat a jak jej správně motivovat. Kromě návodů na nejrůznější hry, rodiče v literatuře naleznou důležité informace, které jim umožní chápat souvislosti v psychice dětí. Rodiče se tak mohou vyvarovat mnohých výchovných přehmatů, kterých se nevědomky dopouští.

Rodiče by měli pečlivě sledovat oblast školní zralosti a školní připravenosti. Výzkum potvrdil, že častější odklad povinné školní docházky mají chlapci než dívky. Děti je důležité citlivě vést k odpovědnosti, smyslu pro povinnost, samostatnosti a pracovní

činnosti. V případě nejistoty ohledně nástupu do školního zařízení, mohou rodiče využít možnost diagnostiky v pedagogicko-psychologické poradně. Děti s odkladem školní docházky v posledních letech přibývá. Často není důvodem nezralost, ale snaha rodičů dítěti „prodloužit“ dětství. Dítě pak ztrácí motivaci a zbytečně se zbrzdí ve vývoji. Uložení odkladu školní docházky by mělo být vždy odůvodněné.

Významné místo v životě dítěte, které společně s rodinným prostředím výrazně formuje dětskou osobnost, je škola, školní družina a zájmové aktivity. Tyto tři oblasti jsou cestou k získání větší sebedůvěry, samostatnosti a naplnění pocitu seberealizace. Rodina je nezpochybnitelná a nezastupitelná podpora životě každého jedince. Rodina a škola připravuje dítě na život a jeho budoucí společenské uplatnění. Zvládat nové překážky, umět si poradit s problémem, dokázat se prosadit, umět přijmout neúspěch, ovládat sociální kompetence, to vše jsou výzvy, které sebou škola přináší. Rodiče by měli být oporou a rádcem na cestě vzdělanosti svého dítěte. Školní družina a zájmové kroužky, nabízené školou, hrají v procesu adaptace významnou roli. Z výzkumu plyne, že většina dětí tyto volnočasové aktivity ráda navštěvuje. Navazují zde nová přátelství, setkávají se s kamarády, uplatňují se v kolektivu a mají možnost se realizovat. Díky tomu se na školu těší a lépe si na školní prostředí zvykají.

Školní vzdělávání představuje široké rozpětí požadovaných vědomostí a dovedností, které si každý prvňáček musí na přiměřené úrovni osvojit. Není zde prostor na vybočování z řady. Do nastavené normy se musí vejít všechny děti bez rozdílu na svoje intelektové a sociální dovednosti. Schopnosti každého dítěte jsou nastaveny jinak, a proto je obtížné připravit univerzální program pro všechny. Rodiče by měli chápat a respektovat specifičnost v možnostech svého dítěte. Připravovat takové podmínky, které by ho mohly dostatečně rozvíjet a vedly k motivaci ve školní práci. Dítě vést ke ctižádostivosti, ale nemít přehnané nároky. Uvědomit si to, že když dítě nemá samé jedničky ve škole, ještě neznamená, že nebude v životě úspěšné. Trpělivé vedení, dostatečná motivace, zájem a podpora je cesta ke spokojenosti každého prvňáčka. Výsledky výzkumného šetření jsou optimistické a ukazují, že je-li dítě dostatečně podporováno, adekvátně stimulováno a je mu umožněno zapojení do širšího školního života, má dobré předpoklady pro úspěšnou adaptaci na školní prostředí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BENÍŠKOVÁ, T. *První třídou bez pláče*. Praha: Grada, 2007. ISBN 80-247-1906-1.
- BUDÍKOVÁ, J., KRUŠINOVÁ, P., KUNCOVÁ, P. *Je vaše dítě připraveno do první třídy?* Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-637-3.
- CHRÁSTKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- CHÝLOVÁ, I. *Adaptace dětí v první třídě základní školy*. [online]. 2009. Zlín. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://theses.cz/id/qo37an/>
- JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Je naše dítě zralé na vstup do školy?* Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4750-7.
- JUNGWIRTHOVÁ, I. *Mezi školkou a pubertou: výchova školáka*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0472-2.
- JŮVA, V. *Úvod do pedagogiky*. Brno: Paido, 1995. ISBN 80-85931-06-0.
- JŮZL, M. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2010.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- KREISLOVÁ, Z. *Krok za krokem 1. třídou*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2038-8.
- KROPÁČKOVÁ, J. *Budeme mít prvňáčka: pro rodiče dětí od 5 let*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-359-8.
- KUTÁLKOVÁ, D. *První třídou bez problémů: jak si usnadnit výuku, čtení, psaní a počítání*. Praha: Makropulus, 2000. ISBN 80-86003-36-1.
- LUKÁŠOVÁ, H. *Kvalita života dětí a didaktika*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-784-8.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-085-5.
- MATĚJČEK, Z. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy mimoškolní výchovy a zařízení volného času*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.

RADVAN, E., VAVŘÍK, M. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS Brno, 2009.

RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO ZAKLADNÍ VZDĚLÁVÁNÍ [online]. [cit. 2015-02-06]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/318/>

RABUŠICOVÁ, M., ŠEĐOVÁ, K., TRNKOVÁ, K., ČIHÁČEK, V. *Škola a (versus) rodina*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 80-210-3598-6.

ŘÍČAN, P. *S dětmi chytře a moudře*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0343-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. Praha: Karolinium, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinium, 2001. ISBN 80-246-0181-8.

VAVŘÍK, M. *Základy sociologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012.

VERECKÁ, N. *Jak pomáhat dětem při vstupu do školy. Je vaše dítě zralé pro školu? A vy?* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-474-2.

VÍZDAL, F. *Základy psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

CNS Centrální nervová soustava

PPP Pedagogicko-psychologická poradna

RVP ZV Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1. Pohlaví dítěte	38
Graf č. 2. Odklad povinné školní docházky.....	39
Graf č. 3. Emoční přístup dítěte ke škole.....	40
Graf č. 4. Způsob docházení do školy	41
Graf č. 5. Zvládání únavy dítěte po vyučování.....	42
Graf č. 6. Sdílení zážitků ze školního dne	43
Graf č. 7. Náročnost školního vyučování	44
Graf č. 8. Stěžování na ostatní spolužáky.....	45
Graf č. 9. Příprava na vyučování	46
Graf č. 10. Plnění domácích úkolů	47
Graf č. 11. Příprava školních pomůcek.....	48
Graf č. 12. Příprava oblečení do školy.....	49
Graf č. 13. Nálada dítěte po příchodu ze školy.....	50
Graf č. 14. Docházka do školní družiny	51
Graf č. 15. Zájem o volnočasové aktivity.....	52
Graf č. 16. Výběr zájmového kroužku.....	53
Graf č. 17. Kamarádství mezi spolužáky.....	54
Graf č. 18. Navštěvování se spolužáky.....	55
Graf č. 19. Zájem rodičů o třídní schůzky	56
Graf č. 20. Logopedická příprava	57

SEZNAM TABULEK

Tabulka: Lukášová, H. Kvalita života dětí a didaktika. Praha: Portál, 2010.....30

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha PI: Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK

Vážení rodiče,

jmenuji se Ivana Rousová a jsem studentkou Vysoké školy Tomáše Bati ve Zlíně, IMS Brno, obor Sociální pedagogika. Zvolila jsem si téma bakalářské práce „Adaptace dětí v první třídě základní školy“. Prosím o vyplnění dotazníku, který je zaměřen na začlenění dětí do vzdělávacího procesu z pohledu rodičů. Dotazník je anonymní, údaje budou použity pro účely zpracování bakalářské práce a nebudou poskytnuty třetí osobě. Vybírejte pouze jednu odpověď. Prosím o pravdivé vyplnění a vrácení dotazníku zpět co možná nejdříve.

Za vyplnění dotazníku Vám předem děkuji.

Ivana Rousová

1. Pohlaví: chlapec dívka
2. Mělo Vaše dítě odklad povinné školní docházky?
 - a) Ne
 - b) Ano – chlapec
 - c) Ano - dívka
3. Těší se Vaše dítě do školy?
 - a) Ano
 - b) Většinou ano, občas se mu nechce
 - c) Někdy ano, jindy nikoliv
 - d) Většinou se mu nechce
 - e) Ne, nikdy se netěší
4. Chodí Vaše dítě samo do školy a ze školy?
 - a) Ano
 - b) Chodí se spolužáky/sourozenci
 - c) S rodiči/ prarodiči
 - d) Někdy samo, někdy s rodiči
 - e) Jiná možnost (napíšte).....

5. Bývá dítě po vyučování unavené?
- a) Nikdy
 - b) Občas
 - c) Vždycky
 - d) Jiná možnost (napište).....
6. Povídate si o tom, co se ve škole událo?
- a) Ano, každý den
 - b) Občas
 - c) Většinou nechce
 - d) Nikdy
 - e) Jiná možnost (napište).....
7. Co dělá dítěti ve škole největší potíže?
- a) Psaní
 - b) Čtení
 - c) Matematika
 - d) Nemá potíže
 - e) Jiná možnost (napište).....
8. Stěžuje si Vaše dítě na ostatní děti ze školy?
- a) Ano
 - b) Občas
 - c) Výjimečně
 - d) Nikdy
 - e) Jiná možnost (napište).....
9. Jaký čas zabere dítěti příprava na vyučování?
- a) Žádný
 - b) Do půl hodiny
 - c) Do hodiny
 - d) Více než hodinu
 - e) Jiná možnost (napište).....
10. Baví dítě domácí úkoly?
- a) Ano, rád/a dělá úkoly
 - b) Občas ano, občas se mu nechce
 - c) Většinou úkoly dělat nechce
 - d) Ne, nedělá úkoly rád/a
11. Kdo chystá dítěti pomůcky (sešity, učebnice, atd.) do školy?
- a) Samo, nepotřebuje žádnou kontrolu
 - b) Samo, ale kontrolujeme spolu aktovku
 - c) Občas samo, občas rodiče
 - d) Vždy to děláme společně
 - e) Raději pomůcky chystají rodiče

12. Připravuje si dítě samo oblečení na druhý den do školy?
- a) Ano, vždy samo
 - b) Ano, ale vždy to kontruji
 - c) Někdy samo, někdy rodiče
 - d) Vždy to děláme společně
 - e) Ne, raději oblečení připravují rodiče
13. Jakou má dítě náladu, když přijde ze školy?
- a) Dobrou, vždy je plné zážitků
 - b) Někdy dobrou, jindy špatnou
 - c) Většinou má špatnou
 - d) Jiná možnost (napíšte).....
14. Navštěvuje dítě školní družinu?
- a) Ano, chodí tam rádo
 - b) Ano, protože musí
 - c) Občas, někdy chodí rád, jindy nechce
 - d) Ne, nechodí do družiny
15. Využívá Vaše dítě zájmové kroužky nabízené školou?
- a) Ano
 - b) Ano, ale moc ho to nebaví
 - c) Ne, žádný kroužek si nevybralo
 - d) Navštěvuje kroužek, ale nejedná se o kroužek nabízený školou
 - e) Jiná možnost (napíšte).....
16. Jaký typ zájmového kroužku dítě navštěvuje? (Můžete vybrat více možností)
- a) Sportovně-pohybový
 - b) Hudební
 - c) Výtvarně-tvořivý
 - d) Přírodovědný
 - e) Jazykový
 - f) Jiný kroužek (napíšte).....
 - g) Žádný nenavštěvuje
17. Našlo si dítě ve škole mezi spolužáky kamarády?
- a) Ano
 - b) Nevím
 - c) Ne
 - d) Má kamarády, ale ne ve škole
 - e) Jiná možnost (napíšte).....
18. Navštěvuje se s některým ze spolužáků?
- a) Ano, každý týden
 - b) Ano, asi tak 1x za měsíc
 - c) Ojediněle
 - d) Ne, spolužáky nenavštěvuje
 - e) Jiná možnost (napíšte).....

19. Účastníte se třídních schůzek?

- a) Ano, pravidelně
- b) Ano, výjimečně se ale nedostavíme
- c) Občas, podle potřeby
- d) Ne, není to nutné
- e) Jiná možnost (napište).....

20. Využíváte služeb logopedické poradny?

- a) Ne, chodili jsme dříve, nyní už není potřeba
- b) Ne, vyslovuje dobře
- c) Ne, ale doma procvičujeme
- d) Ano, chodíme pravidelně na logopedii
- e) Jiná možnost (napište).....